

A HÉT

DADA

OCSKAI BRIGADERŐS

TANITÓNÓ

LILIOM

SZERÉMI

PRÓFÉTA

MILLIÓ

HIVATÁS

TEODOR és TÁRSA

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre kor. 20.—

Félévre 10.—

Negyedévre 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések
felvétele ugyanott.

—⊙— Budapest, április hó 16. ⊙—

A kapitány.

A »Pán« penészes, eszkábált lom volt,
Száz éve úszott a Dunán.

Csupa horpadás és folt hátán folt.
Azon indultunk egy szürke délután,
Én és a tamburám,
No meg a Capo, a fő, a kapitány.

A kapitány is vén volt, ócska rom,
Csupa folt, csupa lék, csupa kár:
Az elmúláson töprengni alkalom,
Egy agyonvedlett, bús vizi madár,
Ki elfáradva már
A vizeken csak immel-ámmal jár.

Zabot szállítánk meg kukoriczát,
Budafokról le az Aldunáig,
Én felkérdeztem — egy kóbor diák —
S a kapitány szívesen elvitt odáig:
Engemet és a tamburám —
És botorkáltunk együtt a Dunán.

Nagy ködök jártak — meg-megrengeté
Piszkos szakállát a nyirkos november,
Hajónkat az abrak húzta lefelé —
És rostokolni kellett nem egyszer.
Ilyenkor mellém ült a kapitány
És hallgatta a tamburám.

A köd! A köd! sóhajtott szomorún
És mintha lelken egy-émlék suhanna át,
Öreg arczán pillája lehúny:
Talán nem is hallgatja a tamburát,
Vagy olyan messze jár,
Hogy oda a hang már nem is talál.

... Viharban hős, szélszendben király,
Úgy szelte le-fel az óceánokat,
Parádén háromszáz matróz szalutál,
Asztalfőn mosolyt és bókokat fogad,
A lordok és ladyk
— Tamburaszó! — kegeltje végig.

És tánczban is első, labdadobásba',
Délöv virága mind neki virit;
És a szerencse, mint valami zsákba —
Felé dobálja minden kincseit.
Jár Indiákon fűszerek után,
Követni se tudja a tamburám.

De jött a köd — egy ostoba, buta köd...
Tambura hallgass — itt nem muzsikálnak!
A két hajó egymásba ütközött,
Mint két ellenség hogyha tör egymásnak.
Odaveszett sok kincses rakomány,
S derékban ketté tört a kapitány.

Esett mint a kő, amikor meglódul,
Az oczeánon jó hire megróva,
Leszorul lassan a palotahajórul,
Szűk vizekre, a bárkakunyhóba,
És hallgatja a tamburát,
És szállit zabot, kukoriczát...

De olykor megfogja a régi varázs,
A régi vak, hatalmi szenvedély,
Mit el az idők hegyomlása se ás,
S parancsot üvölt és szeme újra él.
Csak egy-két matróz fogad szót neki,
De szívét már az is bizseregteni.

Nézzétek ott — a hajóhídon fenn
 Hogy kémlel, kutat, vihart szimatol,
 A kurta pallót méri peczkesen,
 Pedig csak játék lesz — ő tudja jól:
 Kis zenebona az égi tãmburán,
 Igaz vihar nem akad a Dunán.

De hozzáképzel hullámhegyeket,
 Vijjogó sirályt, örvényszakadékot,
 És öreg szíve gyönyörtől remeg:
 Egy nem várt, kései, csodálatos légyott. —
 Ne verd fel álmából, tambura!
 Hadd higye még egyszer: tengerek ura!

Kiss József.

Krónika.

Fekete megváltás.

— *nagypéntek.*

Fekete felhők tornyosulnak Róma felől. Szent borzadályal és borzongó tisztelettel gondolok arra a könyörtelen szent emberre, aki most Szent Péter székén ül s a szeme rebbenésével rettegésbe ejti első sorban a papjait. Mi lelte a színes és vidám Velence fiát, hogy a pápai trónon szöges övekről és gyökérből való táplálkozásról, koldus szegénységről s világtól való elzárkózásról gondolkodik? Lehet-e vele vitázni? Föltehető-e, hogy a világnak nemcsak legelső, hanem legtudósabb főpapja ne tudná azt, amit szerte a világon a profán ujságírók és a lázongó papok magyaráznak?

Verdezi jezsuita szerzetes kilépett rendjéből, mert el kellett árulnia öt társát, akik vétettek az antimodernista eskü ellen s a bűnükért a pápa megfosztotta őket állásuktól. Szerencsés emberek, hogy ma már nincsen máglyahalál, különben eretnokságukért máglyára kerültek volna. Megszégték esküjüket, ezért lakolniuk kell. Ez rendben van. De vajjon van-e lelkész, aki megtartja esküjét? Lehetséges-e ezt az esküt megtartani?

Nem olvasni modern könyvet, ujságot, nem tudni meg semmit a modern művészetből, tudományból. Nem érintkezni a világi társadalommal, nem élvezni a fejlett világ jótéteményeit, — lehetséges ez? Hiszen aki Rómában egy pohár vizet iszik, már annyi gyümölcsöt szedett le a modern világ termőfájának, hogy amellettt már eltörpül az, hogy tudja-e a földforgás törvényét. Lehetetlenség manapság nem őrizkedni fertőzéstől, hiszen akarva-akaratlan a ma élő ember irtózik a pizsoktól. Lehetetlen nem ismerni a Mascagni muzsikáját, hiszen a csukott ablakon át is behallszik a paróchiába a lazzaroni, a facchino dalolása, füttyörészése, a kivonuló katonabanda rezes muzsikája. Lehetetlenség az antimodernista pápának hivatását betölteni telefon, telegráf, Marconi nélkül. Hiábavaló az önsanyargatás, a végletbe menő nélkülözés, — a modern világ ezeknek is megadja föltételeit. S főképpen lehetetlen a legbuzgóbb papot is megnyerni ennek az eskünek, mert vagy belepusztul a betartásába, vagy kétségbeesik a gonosz kísértések miatt, melyek még akkor is győznek rajta; ha már mindent megtagadott magától. Levethet magáról mindent, ami a hívságos világból való, de a husa, a vére, a csontja

mégis rajta marad, s nincs az a mesterséges selyem, vagy lombikban előállt albumin, ami modernebb lenne egy ma élő emberfia husánál, vérénél és agygerinczénél.

Aszketizmus! Félelmetesen szent gondolat. De ma sokkal kegyetlenebb, mint a középkorban. Klastromban lenni aszkéta: ez járja. De minden paróchiából klastromot csinálni, melynek a pap egyedüli, magános lakója, az élettársaknak támogató együttérzése nélkül, benne lenni abban a világban, melytől el kell zárkózni, nyitott ajtó mellett rabnak lenni s nyitott ablak mellett fulladozni: ez már nem középkor, ez már modern aszketizmus lenne. S aki él vele, aki bírja, már ezzel is vétett az esküje ellen, mert nem a mult, hanem a ma eszméjét, formáját és erejét érvényesíti.

*

Sopron mellett egy plébános főbelötte magát. Senki sem tudja okát. Szentéletű és szentlelkű volt. S szentlelkűséggel és szentéletűséggel elkövette a legmodernebb bűnt: maga dobta el az életet, melyet csak Isten vehetne el. Micsoda kontradikció! Ahol ilyen eset előfordulhat, vajjon érvényesíthető-e a pápai politikának készülő fegyvere: a komor példaadás az önzetlenségből a tulvilág számára élésnek? Vajjon megvan-e ebben a világban ennek az életnek az a hatása, melyet a régmúltban állítólag gyakorolt?

Megnyomom a szót: állítólag. Mert a történelmi tudásban ok és okozat nem válik el élesen. A történelem adatai és ez adatok értelmezése szerint a papi aszkétaság oltotta bele az emberekbe a vallásban való fölolvadást. De vajjon igaz-e? A megátkozott tudás az összes intézményekről ki tudja mutatni, hogy a szükségszerűségük megelőzte őket. Azt is, hogy előbb volt szükség egyházra, csak azután keletkezett egyház. Innen csak egy lépés a gondolat, hogy a papság középkori aszketizmusa sokkal előbb volt meg a középkor népeiben, mint a papokra kötelezőn mérték. A katolikus egyház minden hatóságát és változatlan életerejét az államok keletkezése és pusztulása közepette mindig a kor mivoltához való igazodni tudásának köszönhetette. A papi aszkézis is annak idején haladás volt, mint minden alkalmazkodás. Amit ma középkorinak nevezünk s joggal elmaradtságnak vallhatunk, annak

idején éppen a kor legfejlettebb foka volt, — félek kimondani a szót, de el nem kerülhetem: ez akkor liberálizmus volt. A világ tele volt szenvedéssel, nélkülözéssel. Levenni a szenvedéseket nem lehetett, kivonni belőle magát annak, aki tehetette, méltatlanság lett volna. A papság, amely vezére volt a népnek, liberálisan csak azt tehetette, hogy példát mutatott, miként kell és lehet a szenvedéseket elviselni. Igenis, ez megváltás volt akkor; látni a szegény embernek, hogy szenvedni, nélkülözni nemcsak kénytelenség, hanem szabad elhatározás, sőt cél és vágyódás, boldogság és üdvösség is lehet. Az aszkézis, úgy sejtem, akkor nem békó, hanem lelki segítés volt.

S ugyanaz most megismételve mindent megismételhet, éppen csak a belső lényeket nem. Ugy látom, hogy a mai aszkézis éppen ellentéte a középkori aszkézis nagy gondolatának. Ugy sejtem, hogyha az egyház ma vissza akarja állítani a középkort, akkor repülőgépre kellene ülnie s az összes modern törekvéseket szolgálatába hajtania. Akkor is a népek helyzetéhez és lelki szükségéhez alkalmazkodott, ma is ez volna az útja. Mikor a szociálizmuson tulatesz keresztényszociálizmussal, akkor dolgozik igazán a középkor igazi szellemében, mely nem volt sötét, nem volt kegyetlen, hanem annak idején ultramodern volt, mert benne tudatára ébredt és tudatos kultuszban részesült a kor-szellem. S ma is, ha az egyház különbözni akar a profán világtól s hatalmát fölülte megerősíteni, voltaképpen modernebbnek kellene lennie a szabadgondolkodóknál.

Leírom ezeket éppen azért, mert tudom, hogy illetéktelen és istentelen beszéd. Széjjelteként e kor törekvésein, tapasztalom, hogy annyira kusza, magával tisztában nem lévő a középkor sohasem volt. S mikor a római szentegyház a szerzetesrendeket és a világi papokat egyaránt a világtól és gyümölcseitől való elzárásra szorítja, ebben is a megtagadott kornak jellemző vonását mutatja föl.

Kóbor Tamás.

Tizenhárom gonosz kislány.*

Írta: KOSZTOLÁNYI DEZSŐ.

(Ez a kis dráma egy mozgósínház lepedőjén játszódik le. A mozdírtéktor a programra ezt írhatja: realisztikus. De ha kissé idősebb, ha tapasztalt valamit az élet keserűségeiből s a jó és rossz értékek egyensúlyba helyezkedtek lelkében, esetleg azt biggyeszi a cím mellé: kacagató. Olvasóim is kényük szerint nevezhetnek vagy írhatnak a történeten.)

Első kép.

Egy kövér és szivtelen asszony könyököl a holdfényes ablakon s látszólag találkára vár valakit.

Az udvarló — fekete kócosz fiatalember — felmászik a csatornán és a czirádákon, egészen az ablakig, s kopog.

* Ez a tárcza minden mozgósínházzal szemben kézirat.

Hallgatózik az ajtón, mert a gyerekszobában visonganak a lányai, a tizenhárom gonosz kislány. Bezárja kulccsal az ajtót. Villámgyorsan kinyitja az ablakot s bekukkan a fiatalember. Csókolódnak. Ölelkeznek. Megint csókolódnak. Gyors csengetés. Az ablak becsapódik s az udvarló künreked az ablakpárkányon.

Jön haza Willy, a férj. Hórihorgas és sápadt, negyven év körüli, szegény miniszteri hivatalnok. Deres haj. Olcsó, ezüst óraláncz. Kitérdelt nadrág. Látszik, hogy az asszony már elzárította az életét. Mostan semmit se sejt. Felveszi a házikabátját, leül az asztal mellé s a felesége alattomosan csókolja. A férj sóhajt. Az asszony a zsebkendőjével törli a homlokát, félresimítja deres fürtjeit s leülteti háttal az ablaknak, a hol az udvarló rejtőzik. A férfi ujságot olvas.

Közben kinyílik az ablak. Az asszony és a fiatalember csókolódnak. Még egyszer csókolódnak. Willy a tükörbe pillant. Új csókolódzás. Most meglátja a jelet. Homlokára csap, felugrik, hevesen gesztikulál. A felesége eleinte védekezik, mikor azonban kifogy a hazugságokból, felemeli a fejét, sarkon fordul és elmegy. Otthagyja az urát. A férfi szívére szorítja a kezét, mint a rossz színészek szokták (de a póz megindító ebben az esetben) s lehorgadt fővel áll a gyerekszoba előtt, ahol a lányai hanczuroznak.

Második kép.

A tizenhárom lány.

Majdnem mind egyforma. Mindegyiknek rövid a szoknyája. Az első egy csöppség. A másodiknak partelli van a nyakán. A harmadiknak a haja, mint a kakastaréj, ágaskodik a kislányfésű alól. A negyedik fontoskodó és fekete. Az ötödik előkelő, mint egy hercegisasszony. A hatodik ábrándosan babrál az ékszerivel. A hetedik közönyös. A nyolczadik vékony, csipkés, s áttetsző fátyolait lobogtatja, mint a szitakötő a szárnyait. A kilencedik ledől a diványra. A tizedik züllött unalommal bámul maga elé. A tizenegyedik arcza kövér s hasonlít egy jól ápolat buldoghoz. A tizenkettedik parfümözi magát. A tizenharmadik egész az anyja.

Most egyedül vannak, a lógólámpa alatt. Egy darabig pipiskélnek, dalolnak, azután keresni kezdik az anyjukat, végigrohannak a szobákon s rájönnek, hogy az anyjuk elszökött és most árvák. Mintegy vezényszóra leborulnak az asztalra és sírnak. Azután felemelik a fejüket és nevetnek. Feltörlik a szekrényeket. Kiveszik az anyjuk ékszereit, fésűit, ruháit. A ruhákat ollókkal feldarabolják. Icti-piczi tükkel varrni kezdenek. A ruhák egy pillanat alatt készen vannak. Felöltözködnek. Illegnek a tükör előtt, tapsolnak, ugrálnak. Előkerítik az összehajtható tükörtokot s abból kilopják az anyjuk arczképét és kézről-kézre adva összecsókolják mind a tizenhármán.

Boszut esküsznek. A legnagyobbak lobog a haja. Végül jön az apjuk. Mostan még soványabb, mint előbb. Szűk ruhái szájalmasan lötyögnek ösztövére testén. Leroskad egy székre. A lányok a térdére ugranak és eszeveszetten csókolják s az apa könyezik, mutatja, hogy boldog. Vacsorára teritenek. Mindnyájan tejet isznak óriási, hasas köcsögökből.

A lányok apró, piros nyelveikkel nyalogatják a szájukat, mint a cicák.

Harmadik kép.

Most már egészen elzüllött a kis szoba.

A tükrök megrepedtek. A diványból lóg a kócosz és a lószőr. Az egyik ablak ujságpapírossal van betávasztva.

Ujságot olvas az apa a diványon, de többször felkel, hogy csendre intse a lányait, mert a pokoli lármában nem tud olvasni. Mimeli, hogy fáj a feje. De a lányok nem csendesülnek. Visonganak, kunczognak, ordítanak, bömbölnek, rinak, kornyikálnak, csörömpölnek, lázonganak. Az apa kiabál, hogy ez egy pokol, egy örültek háza. Erre gyertyát gyujtanak a kislányok. Apró köténykéikkel szitják a lángot és körül tánczolják és éneklük a gyerek-verset:

Lányok, lányok,
Földi boszorkányok...

Az apa eleinte fenyíti őket száraz ujjával, majd segítségért akar kiáltani. Egy láng hirtelen belekap valamelyik szoknyácska fodrába. Tűzbe borul az egész ház. Vörös fény cikázik a színpadon.

A zenekarban dobok dobognak, megpendül a triangulum is s távolról hallani a tűzoltótrombitákat és a tömeg moráját.

Negyedik kép.

Mindnyájan megmenekültek a tűzvészből.

Az utcán találkozunk velük.

Elöl az apa, szomorúan ballagva, utána a tizenhárom leány és mind beléje csimpaszkodik, ránczigálja a kezét és karját, a ruháját. Valószínűleg egy nagy ünnep van, mert sokan járnak-kelnek vasárnapi ruhában. Bemennek egy vendéglőbe vacsorálni. Az apa dus és deres haja megritkult azóta. Csupa ráncz az arcza.

A pincér egy roppant üvegtálon száz szerezcsen-fánkot hoz, amit a lányok egy pillanat alatt felfalnak. Az apa éhes, enni akar, ijedten bámul az üres tálra. Ujra rendel. Megint ismétlődik az előbbi játék, háromszor-négyszer. Utoljára még egy kiserletet tesz s maga elé veszi a tálát, de ellökik és megint hoppon marad. A lányok nevetik. Fizetésre kerül a sor. Jön a pincér s az apa egy nagy bankjegyet tesz eléje, de ő kevesli s hívja a vendéglőst, aki szintén kevesli s azt mondja, hogy nem tehet róla, a számlát ki kell egyenliteni, ilyen még nem történt az ő vendéglőjében. Vita támad. A kövér vendéglős a gallérján megpenderíti az apát s kidobja az utcára. Szerencsétlenül esik, arcczal az aszfaltra. Körülötte könyeznek a lányai. Az apa is sir.

(Öt perc szünet.)

(»Friss vizet, sóskiflit, szalónczukrot, savanyu czukrot, erős czukrot tessék.«)

Ötödik kép.

Egy nyomoruságos vaczkon látjuk most a szerencsétlen családot, a tizenhárom lányt és az apát, aki az ágyban fekszik súlyos betegen, nyakán egy hidegvizes törülközővel, az arczán flastromokkal és vattakötegekkel. Mellette a széken jég és lavor. Lányai porolják az ócska butorokat s fulladoznak a porban. Az apa köhög. Rimánkodik nekik, de ők nem tágitanak. Kinyitják az ablakokat. Beárad a jeges levegő. Jön végül a doktor, egy nehézkes öreg ur, a ki nagyon közellátó. A lányok levetköztetik, elveszik a botját, a kalapját, a felöltőjét s elveszik a vastag pápaszemét is, amit hamarosan összetörnek. Szegény orvos felteszi az üres szemüveget. Csak ügygyel-bajjal tud a beteghez botorkálni, hogy megmérje a lázat. Egyik leány kikapja az apja hóna alól a lázmérőt. Ezt is összetörik. A szoba padlóján vihorászva keresik a kis fürge higanygömböket. Az orvos vállat von, de még leül, hogy receptet írjon, és a leányoknak szigorúan meghagyja, hogy nyomban csináltassák meg a gyógyszerházban.

Hatodik kép.

Jönnek a leányok a gyógyszerházból.

Tizenhárom hatalmas üveget czipelnek lihegve és izzadva, a mely majdnem nagyobb, mint ők maguk. Az orvosságok színe fekete, barna, kék, vörös, sárga, lilá, zöld, narancs, szürke, viola, rózsaszín, ezüst és arany. Egy utcasarkon megpihennek, mielőtt hazaérnének. Ekkor a legkisebb kihuzza a dugót és megkóstolja a medicinát. Az orvosság jó. Az orvosság cukros és édes. Az orvosság, mint a szörp. Inni kezdi. A többiek utánozzák. Körömcseppig iszszák az üvegeket. Valósággal berugnak tőle. Kacznak, dalolnak, fel-fújódnak, s szemmelláthatólag meghiznak.

Hetedik kép.

Mikor hazaérnek, az apjuk kétségbeesetten kéri az orvosságokat, Meglátja az üres üvegeket. A leányok valamit hazudnak neki. Ő nem hiszi el. Sőhajtozik, zokog, átkozódik s mutatja sovány testét, amely már mint a csontváz, és kómikus lábait, amelyek mint az aszott kórók. Később hátrafejszik a párnán s sokáig nem mozdul.

A leányok papért szaladnak. Megérkezik a pap — egy ősz, piros arcú káplán — fehér karingben, egy minisztránsyerekekkel, aki a csengettyüt rázza előtte, meggyóntatja a beteget, megáldoztatja s vattával megkeni az őt érzékét, amely annyit vétkezett ebben a földi életben embertársai ellen, férfiak és nők ellen egyaránt. Vigasztalja: Az istenről beszél. Az ajtóból még egy bucsutekintetet vet a leányaira, a kik egyedül gyámolítják ebben a nyomoruságban s egy könyvet morzsol szét a szemében arra a gondolatra, hogy nem-sokára elárvalnak szegénykéik, pedig oly ártatlanok.

A leányok most már pityeregnek. Gyászos arcczal tesznek-vesznek a haldokló körül, aki lázasán hanykolódik a kisvánkoson. Most egy új párnát kér. A legkisebb az anyja tüpárnáját teszi a feje alá. Sziszegve jajdul fel a haldokló s vér csurog a fejéből. Most meg inni kér. Kiölti parázsos nyelvét és piheg. A legnagyobb vesz egy üres poharat és itatja-itatja, az apa pedig szivja, nyeli, kortyolja a levegőt.

Nyolczadik kép.

Még mindig várnak a leányok. Lenn a zenekar már kegyesen előlegezi a gyászzenét, amely a közönség tájékoztatlanabb részét biztosítja, hogy az apa nem igen fog felgyógyulni s a film tragikus kimenetelű. Hallgatónak. Az agónia nem sokáig tart. Felkel a legidősebb, az apja szívére hajol s int, hogy meghalt. Erre mind térdre rognak. Felugornak s sürögni-forgani kezdenek. Az első megmossa a halott arcát. A második tiszta inget hoz. A harmadik öltözteti. A negyedik fésüli. Az ötödik sir. A hatodik csókolja. A hetedik imádkozik. A nyolczadik kirohan. A kilencedik hozza a koporsót. A tizedik, tizenegyedik s a tizenkettedik beléemeli. A tizenharmadik pedig ráborítja a szemfedőt és a koporsófedele. Tizenhárom kis ezüstkalapács kerül elő s tizenhárom aranysszeggel — mint egy gondolat — beszegezik a koporsót. Meggyújtják a gyertyákat. Letérdelnek és sirnak, eltakarva kis arczocskáikat. Egyszerre azonban letépik szemükről az zsebkendőket. Elnevetik magukat. Tánczolnak. Csendesen az ablakhoz sompolyognak mind a tizenhárman, intenek az anyjuknak, aki lenn az utcán vár, hogy készen vannak, most már jöhet.

(A lepedőn megjelenik: Vége. Majd egy ásitózó bácsi jelenik meg, aki »Jó éjszakát« kíván a publikumnak.)

Toll és tőr.

— ápr. 14.

A HUSVÉTI TRAGÉDIÁK néha megismétlődnek. Azonban abból, hogy a tragédiák ideje összeesik a nagyhéttel, még nem következik okvetlenül, hogy a tragédia csakugyan husvéti. Polónyi Gézának kedvezett a sors: a husvéti hét első napjaiban állította bírái elé, ám ebből senkisé is gyanúsítja meg azzal Polónyit, hogy ő a huszadik század megváltója. Pedig milyen szépen összevág minden a nagy tragédiával. A Sasok megvádolták Polónyit és maguk elé citálták. Tizenketten valának most is a tanítványok, akik elhagyják a mestert. Tizenketten olvasták fejére, hogy szítja az egyenlenséget és megbontja a felekezeti békét. Minden tanítvány tudott valamit a mesterre mondani, csak arról nem tudott senki, hogy vagyonát odakínálta a szegényeknek. A mester elítéltetett, s hogy elhangzott az ítélet, a mester megrázta az ökleit és egy könyomatu lap tudósítójával megintervjuoltatta magát. Ez már hozzátartozik a huszadik század husvéti tragédiáihoz. A megváltók nem halnak meg, hanem nyilatkoznak. Maguk írják meg az evangéliumot, melyet az összes krajczáros ujságok ritkított betűkkel közölnek a reggeli számban. Mit nyertünk hát a biráskodással? Polónyit nem végezték ki, ellenben evangélium maradt utána, mintha kivégezték volna. Nem baj! Vannak emberek, akiket már agyonütni se lehet. A Sasok is így jártak Polónyival. Elkéstek. Akkor ültek össze, amikor a Mester már — elintéztetett.

FAJNEMESÍTÉSÉRŐL ELMÉLKEDNEK mostanában tudósok és laikusok. Hetek óta erről a problémáról vitatkoznak és csak úgy röpködnek a tudomány műhelyében készült terminus technicusok. Eugenetika, biológia, szociológia kelnek versenyre egymással a nagyképüsködésekben, s mire a verseny véget ért, elcsodálkozunk azon, hogy Budapesten eugenetikai előadások nélkül hogyan születhetett oly tömördek pompás termetű, gyönyörű arcú asszony. Az eredményből azt kell hinnünk, hogy előbb vala a fajnemesezés s csak azután jött az eugenetika tudománya. S ez nagy szerencse. Mert ha megfordítva történt volna, s a fajoknak csak a tudós urak receptje szerint kellett és lehetett volna nemesedni, ma hogyan lennénk ott, ahol vagyunk. De azért nem árt, ha ambiciózus emberek tudományosan foglalkoznak ezzel a kérdéssel is. Szórakozásnak ez szebb és hasznosabb, mint lóversenyekre járni. De a nagyközönséget kihagyhatnák a játékból, mert két óra a szabad levegőn jóval többet használ a faj nemesedésének, mint két óra a nyakatekert elméletek felolvasó termében.

MA SCHNITZLER ARTURT, tegnap Carin Michaelist lopták meg a magyar irodalom berkeiben. Volt idő, amikor úgy loptak, hogy az idegen szerző munkáját átgurították s egy új szerző neve alatt hozták forgalomba. A »moderne« ma ügyesebben csinálják. Nem gurítják át, hanem lefordítják s az eredeti szerző nevével jelentetik meg a könyvpiacra. Miért vállalnák a plágium rizikóját, mikor sokkal kényelmesebb és sokkal hasznosabb a népszerű szerző nevével kereskedni, a hasznot bezebebelni s a szer-

zőnek járó honoráriumról elfelejtkezni. A szerző érje be azzal, hogy a magyar fordítás elé olyan életrajzot kanyaritanak, hogy azt soha életében ki nem heveri. Régen az idegen szerzőnek csak a babérait éheztek. Ma a pénzt akarják az analfabéták s ráadásul még a babérait is megtéptázzák egy olyan életrajzzal, amelyet harmadik osztályú gimnázisták állítanak össze a maguk fogyatékos tudásával Aranyról vagy Vörösmartyról. Akik az irodalomhoz csak ennyit konyitanak, azokból nyilván hiányzik az intelligencia is, hogy méltányolni tudják az író jogát a haszonra. Ha mindezt így megmagyarázhatnók Schnitzlernek, vagy Carin Michaelisnek, az illetők talán rossz néven se vennék azt az irodalmi inkorrektiséget, melyet rovásukra nálunk elkövettek. De ezt megmagyarázni annyit jelentene, mint a szegényt az egész ország lelkiismeretéhez kenni. Mert hogyan mondjuk meg azt, hogy nálunk az emberek már ilyen csekélyke intelligenciával is könyvtárakat szerkeszthetnek?

MAGYAR TANSZÉKET KAP a washingtoni egyetem s itthon már találgatják, hogy ki az a tudós férfi, aki ezt a tanszéket maga alá keríti. Mi szivből örvendünk a washingtoni sikernek, mert ezután egygyel kevesebb lesz idehaza az úgynevezett tudósok száma. Hogy ki lesz ez az egy, mineliünk egészen mellékes. A szivünk egyik után se fog fájni, s ha zavart okozna illetékes helyen, hogy a sok jó tudós közül melyiket választák ki, ne bajlódjanak sokat a kérdés megoldásával, hanem küldjék el mindazokat, akik nehezé teszik a választást. Inkább többet, mint kevesebbet. De jaj nekiünk, hogy a problémát sohasem fogják ily szerencsésen megoldani. Azt hisszük különben, hogy problémáról szó sem lehet. Mert Magyarországon ezidőszert a tanári állásokra csak egy komoly jelölt van: gróf Apponyi Albert. Ő elvállal minden tanszéket, neki egyetlen tudomány sem olyan komoly, hogy ne merne az előadására vállalkozni. Budapesten közjogot tanít majd s ugy mellékes foglalkozásnak elvállalja a washingtoni tanszéket. Ma Budapesten tart előadást, holnap meg hajóra száll; átkél az ocedón s két hét múlva előadást tart a magyar nyelvből Washingtonban. Ez az áthajókázás havonta csak egy előadást tenne lehetővé, de amily sürgős a washingtoniaknak a magyar nyelv tudása, még ezt az egy előadást is elég gyakran találnák.

TEMPORA MUTANTUR. Azelőtt: a magyar költő volt az az ember, aki bort prédikált és vizet ivott. Petőfi, — például — aki a legtüzesebb boralokat irta, sohase ivott bort. Ma, — ma más a helyzet. Ma szociális olajcseppel kenik meg a vers kerekait is és a költő, aki tudja, hogy a katedrán fogják magyarázni a sorait és a Pantheon háziurai össze fognak veszni, hogy melyik lakosztályt adják az ujonnan jött partáznak, — vizet prédikál és pezsgőt iszik. Nyugati pezsgőt természetesen, amely tudvalevőleg úgy készül, hogy a tokaji moslékot kiküldik Párisba, ott francia vignettával látják el és azután hazaküldik és itt kijelentik, hogy milyen messze vagyunk még a Nyugattól. A korcsmárosok természetesen a markukba nevetnek, ők tudják, hogy a pezsgő nem pezsgő, hanem moslék és a Nyugat nem a Nyugat, hanem a kis Klein, a nagyhaju Löwinger és — Ő. Egypáran sejtik is, hogy valami büzlök Dániában, látják, hogy úgy jártak, mint a Fulda meséjében az emberek: észreveszik, hogy a király meztelen, de annyit harsogják, ordítják, trombitálják körülöttük, hogy ő felségén a legszebb ruhareme van, a noch nie dagewesen, stb., stb., amíg végre ők is elbáméskodnak: jaj be szép a király ruhája! A király pedig bemegy a korcsmába és úgy megy be, mint hogyha a harczterre menne, Petőfi egy szegény slemil volt hozzá képest: ő úgy ment a harczterre, mint hogyha

a korcsmába ment volna. Petőfi még idézhette az apostolt: boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa, de mit szólna Petőfi ma, ha látná, hogy a lelki szegények már itt a földön elfoglaltak minden valamire való helyet!

A MILLIOMOS OPERÁJA.

MILLIOMOS: Ön tehát kíváncsi a librettó meséjére, kedves direktor uram. Ha akarja, hevenyészve elmondom. Színhely a nyomor tanyája...

DIREKTOR: Már látom, mennyi költséget rónak ránk a diszletek.

MILLIOMOS: Hogyan? A színpadon nem lesz egyéb, mint egy rozoga ágy és egy törött asztal.

DIREKTOR (*gunyosan*): Rozoga ágy?... Tudja-e, uram, mennyibe kerül egy színpadra alkalmas rozoga ágy és egy színpadra alkalmas törött asztal?...

MILLIOMOS: Csak nem?...

DIREKTOR: Látszik, hogy nem sejtí, uram, mi a perspektíva!

MILLIOMOS: Őszintén bevallva...

DIREKTOR: Hát tudja meg, hogy maga a színházi perspektíva belekerül tíz- usque tizenötezer koronába.

MILLIOMOS: Őhő!... Most már tudom, mi a perspektíva: Lássá, én mindig hangoztattam, hogy ön milyen kiváló szakférfiu. Egy mondatával felvilágosítja az embert. Nos, tovább mondok a mesét. Egy szerencsétlen pikkoló-család utolsó sarja...

DIREKTOR: Jajajaj! Fiacskám, ehhez pénz kell!

MILLIOMOS: Mi?...

DIREKTOR: Honnan szerzek egy utolsó sarjt?

MILLIOMOS: Hát a színész...

DIREKTOR: Nem ért hozzá. Egy utolsó sarj maszkja testvérek közt belekerül négyezer koronába.

MILLIOMOS (*felébred benne a fukarság*): Muszáj annak testvérek közt lenni?

DIREKTOR: Nem. De unokatestvérek közt még drágább. Folytassa!

MILLIOMOS: Szóval, az utolsó sarj mint ambíciózus pikkoló kávéházat akar nyitni a fővárosban...

DIREKTOR: No, itt van! Ön kávéházat akar nyitni a színpadon. Egy csésze fekete huszonnégy krajczárba kerül, most számítsa ki, mennyibe kerül egy kávéház.

MILLIOMOS (*felébred benne a smuczigság*): Legyen hát kávécsarnok.

DIREKTOR: A mi Operaházunkban ezt nem fogja elérni, uram! Nézze, mit geczemiczézünk tovább is, az ön operája kétszázezer koronába kerül.

MILLIOMOS: Jó!

DIREKTOR: Csak a librettó. Most jön a muzsika.

MILLIOMOS (*felébred benne*): De, kérem, a muzsika és librettó egysége immár kétségen felül áll.

DIREKTOR (*kárörvendő, kaján mosolylyal*): Kétségen felül? Külön tízezer korona.

MILLIOMOS (*ijedten, zavartan*): Kétségen alul...

DIREKTOR: Ujabb ötezer korona. Milyen a karaktere a muzsikának?

MILLIOMOS: Lirai.

DIREKTOR: Lirai? Ez nagyon megdrágítja az ügyet. Hazánkban oly kevés a lírikus...

MILLIOMOS: Kevés?... Sőt; sok...

DIREKTOR: Sok? Annál rosszabb. Akkor pláne nem kell a lírai zene. Hogy van hangszerelve a dalmü?

MILLIOMOS: Nagyon jól.

DIREKTOR: Nagyon jól? Külön tízezer kroncsi, öregem. Van az orkeszterben oboa?

MILLIOMOS: Már hogy a fenébe ne volna!

DIREKTOR: Külön tízezer kroncsi, öregem...

MILLIOMOS (*felébred benne*): Hát ne legyen oboa.

DIREKTOR (*szánakozva*): Azt igazán nem ajánlom önnek. Oboa nélkül még drágább. Egyébként mennyi az ön vagyona?

MILLIOMOS: Háromszáz millió!

DIREKTOR (*vállára ver a szerzőnek*): Na jó, ha egy kicsit igyekszik, hát kifutja ennyiből.

MILLIOMOS (*kezet csókol*): Köszönöm. Az Isten fizesse meg a jóságát!

Maximus.

Szerémi Zoltán.

A feltámadás ünnepén ünnepi számunk diszél a magyar színművészet egyik legnagyobb alakító művészt mutatjuk be olvasóinknak. Bemutatjuk őt becsületesebb jó czibil képében, amelyen a szerénység és jószág vetekedik egymással, hogy lelki egyensúlyának kifejezője legyen és bemutatjuk őt külön nyolcz szerepében, amelyeket találomra választottunk, mint ahogy az ember egy kosár cseresznyéből kimarkol egy marékot és tudja, hogy ami a kosárban maradt, az is mind fenéig szép és izletes. Felkértük továbbá a színműírást két illusztris mesterét, Bródy Sándort és Molnár Ferenczet, hogy mondjanak el nekünk egyetmást az ő leghüségesebb munkatársukról, akinek ő a szavakat és vonalakat kölcsönzik és aki nekik busásan visszaadja színben és zománcban, amit tőlük kapott. Ha módunkban lett volna beidézni a Vígyszínház külföldi gazdag repertoárjának sokat emlegetett szerzőit is, föltételezve természetesen, hogy azok Szerémit apró és nagy szerepeiben látták, valamennyien az admiráció ugyanazon hangján adnának kifejezést hálájuknak. De hát azt megcsinálni nem lehetett. A mi Szerémink idehaza csücsülő ember, egészen a mienk, nem mutogatja magát czédán idegen országok piacán, mint az örökké vándorló taljánok, francziák és németek teszik, ő beéri a magyar pénzzel és a magyar dicsőséggel, de abból legalább adjunk neki annyit, amennyi csak tőlünk telik.

K. J.

I.

A két palócczal nagy szerencsénk van. Az egyik palóc Mikszáth, a másik Szerémi Zoltán, a színész. Két nagyon hasonló ember, mind a kettő humorista, egyformán tudják a titkot: megneveztetnek és megrikatnak egyszerre. Az író oly nagy tekintély, hogy már meg is halt, a színész most van virágjában és róla van mondanivalóm abból az alkalomból, hogy Kiss József kiadja az arcképét.

Akármilyen iskolás legyen is két annyira egyéni és külön embert összefogni, még egy pillanatra belekapaszkodom Mikszáthba. A palóc föld, a hevesi, a nógrádi és a borsodi rész egyformán alkalmas arra, hogy színes és vidám művész, születésű rajta. A föld, a nép, az állat, a madár, furcsán kedves és meghatóan mulatságos ottán. Azonfelül érezhető már a szláv befolyás, ami, gondolom, nem rossz, lelágyítja a kemény és brutális magyar szög-

teket. A *figura* van ott odahaza és az író is, a színész is a legjobb figuracsináló, akit valaha ismertem. És a nagyszerű kedv fölött, amely bennük elementáris, örökön éber, öröklik majdnem ravasz józanságuk. És itten támad legnagyobb értékük, az, hogy fölötte állanak annak, amit csinálnak.

Félek, hogy némelyek, akik velem együtt babonásan szeretik Mikszáthot,¹ megsokalják, mert így egybefogom az élt a halhatatlannal. Pedig még tovább kell mennem, életük külső körülményeiben is hasonlatosak egymáshoz. Mikor Mikszáth legjava erejében volt, a jóakaratu és a rosszakaratu kritika azt mondta rá: jó, jó, a kis zsánerben mester, de nagy lélegzete nincsen, széles kompozícióhoz nem tud, kimerül a novellában. Őt nagyszerű és igen nagyszabású regény volt a válasz erre. Szerémire is azt mondják a jóakaratu barátai:

— Zoli mint epizódista első, de egy egész, nagy alakot, egy teljes estét nem tud betölteni!

Igazi kísérlet ebben az irányban nem is történt. De most a dolog érett és most következik a Szerémi ideje. Mert mért kellene epizódistának maradni annak, aki a legnyomorultabb alakból is tökéletes figurát tud csinálni? Képzelnék el, ha egyszer egy igazi szerepet kap. Mindene megvan ahhoz, hogy egy egész darabot tartson a vállán. Nincs magyar színész, akinek több fantáziája volna, mint neki, fizikai készsége, biztonsága, ökonómiája teljes, és nincs ma élő író, se magyar, se idegen, akivel értelem dolgában ne haladjon versenyt. Nem ama színészek közül való, akik csak a hozzájuk közel álló alaknak tudnak testet adni. Mindent megért, akármilyen komplikált legyen is, és mindent ki tud fejezni, ha emberi. Sőt megkorrigálja az írókat és velem is megtörtént, hogy a Tanitón-ben — a milliomos parasztot játszotta — consequenter kihagyott néhány mondatot. A próbák végén megkérdeztem, miért cselekszi? »Nem mondja az azt, Sándor, nem lehet, hogy mondja.« Neki volt igaza, mint ahogy színészi, sőt dramaturgiai dologban is szentírás, amit mond. Vakon lehet megbizni az éles, az átható kritikájában, pedig előre ítél, nem pedig akkor, amikor a dolog már elvált. Mondják, Szigeti József volt ilyen, csupa logika és képzelőerő egyben. De Szigetiről azt is mondják, hogy nem volt meleg, jóakaratu férfiú. Szerémi Zoltán pedig csupa melegség és jókívánság, az ügyet pedig — amelyet szolgál — úgy szereti, hogy halálos ellenséget, ha ugyan volna és lehetne ilyen, egy-egy érdes vicccel utbaigazítaná, hogy jól csinálja meg, amibe belefogott. Mint színésznevelő és mint fizetéstelen, szűkszavú, de félelmes játékmester is roppant érték. Rendezőtalentumot pedig, idehaza, nem tudok különbet. Meglátják, itt is övé a jövő!

A jövő! Szerémi negyvenöt éves és mi idehaza gyorsan öregszünk. Igaz, hogy a Vigszínházban az elsők között van, de még mindig ott vagyunk, hogy »nagyszerű epizódista«. Biztosan tudom, hogy szenved ez alatt és mert több időt kell töltenie az öltözőjében, mint a színpadon: mármár elfogja valami bus rezignáció. A legnagyobb kin az, ha meg nem mutathatjuk, mit tudunk. Nem az érvényesülés, mert arra fűtül ő is, más is, én is. Ki kell futnunk a magunk formáját, mert belebődülünk. Nem egyszer

láttam az epizódistát hallgatagon ülni öltözőjében, a keserű mosoly a szájára fagyott. »Mi baj, Zoltán?« »Semmi. Csak azt gondolom, jó volna már egyszer dolgozni is. Egy-kettőre lemul az emberről az élet!«

Az a hitem, hogy ránézve most kezdődik. Ezek a legkomolyabb és a legigazabb művészi karrierek, akik férfikorukban kezdik a nagy munkát. A valóban gazdag és igazán mély figurák megalkotásához az az érettség kell, amelyet a szenvedés dere is megcsipett már egy kisé. Meglássák, mit fog csinálni Szerémi a ránk következő esztendőben. Alapjában véve nem fog csinálni mást, mint eddig, de önök látni fogják, kicsoda. Az ereje nagy volt eddig a kis feladatokhoz. Egyetlen alkalom kell csak, hogy »kidolgozhassa« magát. Ezen az estén nevetni és sirni fogunk egyszerre, az egész estén át. Amíg ez meglesz, gondolom, meg lehetünk elégedve vele, de ő is magával. Másat, mint teljeset, gondosat, becsületeset és igazán irodalmi nem látott tőle eddig se senki. Ez az egyetlen színész, akitől nem hallottam gixert. Olyan izlése van, mint csak a legnagyobb uraknak szokott lenni, és mégsem akar soha másnak látszani, mint szerény magyar komédiásnak.

Bródy Sándor.

II.

Öröm és boldogság Szerémi Zoltánról írni, mert ilyenkor érzi az ember, hogy a nyomtatott betűvel talán jóvá tudja tenni egy kis részét annak az igazságtalanságnak, ami sok éven át ezzel az igazán nagy és elsőosztályú művésszel történt. Bántani nem bántották soha, csak egy kicsit nem akarták felismerni, csak egy kicsit agyonnyomták, ahol lehetett, csak egy kicsit csöndessé, szótalanná tették, egy kicsit magábavonulttá, bölcscsé, gondolkozóvá nyomorították, — ezt sem állandóan, csak éppen ott és annyiszor, ahol és ahányszor csak lehetett. Öröm konstatálni, hogy az utóbbi időben végre neki is kezd megjönni a divatja, végre neki is elhiszi a közönség és a kritika azt, amit eddig csak a kollégái tudtak és részben titkoltak, hogy egyike azoknak, akiknek isteni teljességben adatott meg a színészi zseni. Öröm konstatálni, hogy végre tőle magától is elfogadja a közönsége mindazt, amit adni tud, azt a rengeteg színészi gazdagságot, amit eddig a kapu alatt adott kölcsön sokaknak, akik dusan kamatoztatták, színészi karrierré, hatalmas jövedelmekké és népszerűségekkel dagasztották azt, amit tőle titkon tanultak, kicsaltak, ellestek. Ennél a Szerémi Zoltánál dusabb adakozó és nagyobb tanítómester kevés járkált még e házában a színházak körül. És mi, akik láttuk az ő nevelő hatását, az ő majdnem csallhatatlan ítéletének, finom izlésének és abszolút színpadi tudásának lármás eredményeit — másoknál, akik rájártak, mint a szunyogok a kövér emberre, elcsentek, kiszoptak belőle egy-egy csöppecske egészséges és zamatos színészvért, mi, akik láttuk ezt, csak azt az emberfölötti nobilitást bámultuk benne, amivel ezt hosszú éveken át szótlannul és henczegés nélkül tűrte, sőt a nagyon derék és nagyon leszűrődött emberismerettel ékes férfiak naivitásnak látszó bölcseisével még örült is neki. Színészek, írók tudták és tudják, kiket segített itt is, ott is magas

polczra, mialatt ő csendes szemlélő és »epizód szereplő«, »kabinetalakító« maradt.

Egy elégtétele azonban biztos. És ez az, hogy az ő színészi dicsősége nem az a fajta, amely alá van vetve a konjunkturák és divatok változásának. Az ő színészi és emberi értékei olyan fémből vannak, amiken nem fog a napi divát színes zománcza, de hála Istennek, a rozsdá sem. Ezeket sem felcizfrázni, sem elsötétíteni nem lehet. Olyanféle elégtétel az ő művészi elégtétele, mint azoké az aranypénzeké, amelyek a szekrényben vannak az érték-papirokkal és a színes nagybankókkal együtt: ha le is ég a ház és füstté romlik körülötte minden álérték, ő tán a hőben megolvadtan, de lényegében, értékében és belső szépségében változatlanul marad meg annak, ami volt. És ez tiz-tizenöt év múlva még igazabb lesz, róla szólván, mint ma. Egy egész kávéházra való kreatúrája lesz már »hogy is hitták?« és »mit is játszott?« — amikor ő még mindig Szerémi Zoltán lesz.

Molnár Ferencz.

Csókok kertje.

(Ezeket a virágénekeket, amelyeket a mórok »kadica«-knak neveztek, évekkel ezelőtt egy francia folyóirat dobta a világ-irodalom piacára. A tizedik századból maradtak fenn. A mór építészet kecses arányaira és finom kőcsipkéire gondolunk, s közvetlenül a szerelmi líra legősbíbb és legszebb maradványai jutnak eszünkbe, az ó-testamentumi »Énekek Éneke« s néhány sor a pogány versekből. De ez a költészet középkori. Fülledt melegsége, sötét szenvedélye és ríktó színe a középkorra vall, és arra a népre, amely a középkorban világított az aranyával, a gazdagságával, a kultúrájával, s a tüzes spanyollal, meg a hallgatag arabbal vegyült el. Nem tudjuk, hogy mit bámuljunk jobban ezekben a versekben. Az architektónikus érzéket, a reánk is ujszerűen ható erotikát, amely néha szinte afrikai hőséggel fúj az arcunkba, vagy azt a buja, idegesen villódzó színvakást, amelylyel csak a legújabbak, a déli modern poéták festik a nőt? Hogy a régiek mesterei voltak a szerelem tudományának, azt régen tudtuk az indusok vén szerelmi bibliájából. Ezek a kis virágénekek arról tanuskodnak, hogy a csóknak nemcsak tudósai és trubadurjai, de mély és betegesen érzékeny, elfinomodott költői is

A rab.

Tizszer hagytam el és tizszer tértem vissza hozzá. Most már tudja, hogy sohase megyek el. És mégse szeretem. Ha holnap meghalna, boldog lennék és szabad.

Ismeritek-e, micsoda gyötrelmem zokogni egy nő testén, amit mások csókja mocskolt be? Ismeritek-e a szégyent, hogy nem tudtok elszakadni egy nőtől, csak azért, mert a teste gyönyörű?

Ma rátámadtam, s mikor merevülten, átalakulva, csodálatos fényvel a szemében még mindig berzenkedett, reárogytam a szájára, mint az öngyilkos, és csók sohase volt gyönyörűségesebb.

Ha fenyegetem, lustán visolyog; ha szeretőt fenyegetem, egy pajkos dalt trilláz; ha azt mondom, hogy megölöm magam, csak így szól: »Ki ápolja aztán a rózsáid?«

Igy élek a szégyenemben, várva, hogy csodálatos teste elvirágozzék, mint a rózsáim.

Az ir.

Azt mondja: »csak azért teszek féltékenynyé, hogy jobban szeress«.

Es néha, hogy elfeledtesse, mit szenvedtem a harapásaitól, megcsókolja a bimbózó rózsákat, melyeket fogai martak a husomba.

A seb.

Belédhatoltam, mint az ösztöke a tarlóba, mint a tör, amely sebet serkeszt s láttam a szemedben a szűzek rémületét.

Aztán megcsókoltam a mosolyodat.

A fazekas.

A padjára hajolva, mint ahogy a szerelmes hajol a szőnyegre, ahol édesse szendereg, a fazekas az agyagot nézte s szemei felvillantak.

Először czirógatta a tömböt, majd lassanként mind összebb és összebb szoritotta, görcsös szoritással s a tömb összerázódott, mint a torzó, amin egy hosszú csók borzong át.

Utolsó simítása alatt formába szökkent az agyag s én bámultam az előharsanó urnát, amely hasonlatos a te testedhez, ó Zamaha, midőn kifeszülsz a nyoszolyánkon, őrvongve és meztelenül!

A zenészek.

A hosszú boltozat egy sötét zugában ülve, hallgatom Debila zenészeit.

Egykor az én édesem járt ezen a tájon. Egykor az én édesem hallgatta a fuvolák sóhaját is, Debila tubul-ainak zengedezését.

Most, amint mondtam, az én édesem visszatért Istenhez s az illatokban keresem őt és a muzsikában, amit kedvelt.

Hát ha megkérdezném Debila zenészeit, emlékeznek-e arra, hogy Messauda e tájék kertjeiben bolyongott? Vajjon azt felelnék-e, hogy azért olyan szívetrepező a muzsikájuk, mert Messauda már nem jár többé Debila kertjében?

Játsszanak, a szemhéjuk le van csukva, fejüket hátraszegik, egy mély, fájdalmas, eszeveszett csók roskasztja le őket.

És nem kérdezem, ismerték-e az én édesemet, mert a fülemiléktől se kérdezzük Rebi-el-Auel* havában, hogy a fűszerszámos éjnek dalolnak-e, vagy a csillagoknak, amelyek régen-régen meghaltak már.

Kezem, ez a reszkető pecsét...

Kezem, ez a reszkető pecsét egészen beburkolta őt.

Azt mondta: »A testem a te oázisod és testem a te csermelyed, amelybe belemerülsz, mikor az oázisban bódorogsz«.

A hasamon, mint a pázsit alatt, egy illatos füstölő van.

A hasamon egy kút van, amelynek a nap langyosította át a kávéját. A hasamon egy kettéhasadt gránátalma van, egy kincscsel telerakott barlang szádja.

Szemeim a te ékszerleid, két mellem két elefántcsontgömb, és karom a te nyakláncod.

* Az első tavaszi hónap.

De van egy összeszorított száj, amelynek a csókja öl.

Hasonlatos ez a ghedma bibor virágához, amely meggyógyítja a tüzebekeket és tétova mélabut áraszt magából.

Hasonlatos ez a ghedma bibor virágához, amely megőrjiti azt, akit meggyógyít.

Talán mosolygok is.

Mégis, egyszer megöregszem. Jön egy nap, mikor majd nem merek többé levetkőzni a nők előtt s pironkodom, ha egy nővel a medenczék tükrére hajlok, mint ahogy Animával szoktam, mikor mind a ketten meztelenek vagyunk.

Jön egy nap, mikor az asszonyok nem maradnak karjaimban, hogy érezzék mozgó izmaik játékát. Nem nyomják többé kebleiket a melleimhez, mint a vasvérthez. Nem csodálkoznak többé karcsu derekamon és széles vállaimon.

Jön egy nap, mikor majd nem megyek gyilkos találkákra, csipőmön az ökleimmel, bizakodva erőmben és híres legényváltomban. Jön egy nap, mikor nem megyek többé gyilkos találkára, a nőkért.

Jön egy nap, mikor egyedül hajolok a medenczék tükrére és talán mosolygok is.

Krónika II.

A Kurz-probléma.

— ápr. 14.

A Kurz—Gregor-probléma tulajdonképpen két paraszti szóval el lehetne intézve. Direktort a bécsi opera mindig eleget talál, Kurz Zelma azonban, ezidő szerint, talán csak egy van a világon. A dolog művészi része ezzel le is volna tárgyalva, sajnos azonban, a művészeti kérdések ritkán csakis artisztikus kérdések és bennök a társadalom, az etika, a logika s a rezon ugyanoly, vagy még nagyobb szerepet játszik, mint a muzsák. A művészet annyira összenőtt a mai élettel, ágaik, gyökereik, érdekeik, lelkök annyira összefonódott, hogy talán a görögökig kellene visszamenni, ha e két tényezőt egymástól különválasztva akarnók látni. A művészt, a költőt, a zenészt, a színészt, a festőt száz és száz bizantinus viszonylat köti a földhöz, a tételekhez, paragrafusokhoz, intézményekhez, a rend czölöpeihez; tevékenységüknek a hétköznapi glóbus ad háttért; értéküket ugyanaz a pénz írja körül, a mely a hizott ökrök között disztíngvál; a művészet az életet akarta meghódítani, s a dolog úgy áll, hogy az élet fogta meg és domesztikálta őt.

Éppen ezért a Kurz-ügyet nemcsak az íróknak, muzsikuskoknak, komédiásoknak van joguk elbírálni, hanem a kalmároknak, törvénytudóknak és lateinereknek is. Ez nem szatíra. Ha a művészet leszállt az exkluzivizmus, az önmagáért való lét magános ormairól, ha kenyérkérdéssé válva, belekeveredett a földi viszonylatok árfolyamaiba, törvénycikkelyeibe, boulevardjaiba, kávéházaiba, akkor el kell tűrnie, hogy a hossz-

suly- és ürmértéket alkalmazza reája és szótárába oly asszonánczmentes szavakat jegyezzenek be, mint ranglétra; szubordináció, egyenruha, káplárpálcza.

Ha tehát a jog feladatáradatát bocsájtjuk rá a Kurz-ügyre, kétségtelen, hogy a primadonna elveszett a vizárban. A tételes küzdelemben Gregornak lesz igaza s a 2×2 soha nem volt oly kétségbevonhatatlanul 4, mint az adott esetben. Sőt, a morális oldal is erőteljesen domborodik ki: a jognak a gyöngébbet kell védelmeznie, a Kurz és Gregor kaliberének összehasonlításánál pedig bizonynyal az utóbbi van hátrányban. Ha ehhez még hozzáteszszük, hogy a példa üdvös, miután a jövőben hasonló eseteket megakadályoz, hogy eklatáns voltával a művészszeszélyt egy időre kiközösítette a művészeti termékenység sorompóiból: akkor meg kell állapítanunk, hogy a társadalmi rend itt akkora győzelmet aratott, a minőre a Dózsa-lázadás elfojtása óta nem emlékszünk.

Azonban éppen az ilyen esetek mutatják legjobban, hogy nem lehet mindent rendszerbe, statisztikákba, skatulyákba zárni, s talán mégis inkább Paracelsusnak van igaza, aki a növényeket illat szerint csoportosította, nem pedig Linnének, aki a porszálakra támaszkodott. Mert, akármily kézzelfogható is a Gregor fölfogásának helyessége, eljárásának szabályossága, bélyeges papirosainak tisztasága, a bécsi operának nem az a czélja, hogy a sematizmusa kitűnő legyen, hanem hogy az előadásai a régi színvonalon maradjanak. Aminthogy a művészetnek általában nem az a föladata, hogy a jogrend iránt való érzékünket fejleszse, hogy Justinianust megzenésítse, hanem hogy gyönyörködtessen s a lelkünket időről-órára levigye a hétköznapi élet szigoruan kikövezett, tilalomfákkal szegélyezett, poros és végtelen országutjáról. Elfelejtetni emberi csinálmányokat, legalább perczekre megsemmisíteni aczérelációkat, vaskövetkezményeket, ez minden árs bölcs mottója. A jó és okos igazgatónak pedig, ezzel együtt, nem szabad róla megelégednie, hogy álmvilágban jár, fantómok közt dolgozik és délibábokat irányít, nem pedig ágyuütegeket.

Mert, lássuk csak. Szigoruan véve, nem örültség-e, hogy felnőtt emberek álszakált ragaszszanak, pléhvértet öltsenek és kifőstött arczczal, szétterjesztett karokkal rigmusokat énekeljenek? Hogy ifju hölgyek órák hosszat lábujjhegyen tipegjenek és tüllanglé szoknyában piruetteket vágjanak ki? Hogy aggastyánok rövidre metélik a sorokat és alma alá azt írják, hogy szalma, alap alá meg azt, hogy kalap, mikor nincs az életnek egy olyan okirata, ahol az ilyesmit megtűrnék? Avagy hogy valaki leüljön és szemenszedett hazugságok sorában mutassa be az actiumi ütközetet, a moszkvai hadjáratot? Törvény, rezon, jog és igazság mindezt nem engedi meg, a józan értelem tótágast áll tőle és mégis: az ember, ez a nagy gyerek, kipirult arczczal nézi, hallgatja ez ostobaságokat, véresre tapsolja értök a tenyerét, rekedtté éljenezi a torkát.

Az ilyen bolond világban magunknak is kell valami konczessziót tennünk és a logikánkat, a szigorunkat, az

akaratunkat és a törvénytárgyarázatunkat ugyanabból a papírmáséból kell csináltatnunk, mint a színésznek a dárdáját, az énekesnőnek a mosolyát. Ebben az országban — a színpadi reflektorok kékes-fehéren rezgő körében — a benső tulajdonságok is más megítélést kívánnak, a lelki megnyilatkozások a szabályoktól elütő mérlegelésre szorulnak. Az alakoskodás, az occultismus, a beteges rajongás (valamennyi veszedelmes társadalmi miazma) csupa értékés segítőtársa lehet a művészi produkciónak, amint hogy az alkohol meg a nikotin a fantázia legbiztosabb kohója. E tényezők működését meg kell érteni, sőt meg kell bocsájtani, s nem igen követelhetjük, hogy azok motorja pillanat alatt megálljon és a színészből, aki most még minden idegét fölkorbaécsolta, lelkét egy füstött bába helyezte át, öt perc múlva két lábu, tollatlan állat legyen. Ha a művészet megnyilatkozásait a logika szűrőjén át tisztítjuk meg, ha a színpadi madarat megfosztjuk disztől, szárnyaitól, levegőjétől, a legtöbb esetben csak a forma fog megmaradni, a keresztmetszet, a drótbél, a gerincrendszer, amely — hogy a hasonlatot végre befejezzem — hasznos lesz Linnének, de értéktelen Paracelsusnak.

A végeredmény tehát az, hogy nem a színészi lelki pragmatika a következtetlenség és az ostobaság, hanem a direktorkodás, az adminisztratív tényezők dörék azon a helyen, ahol a tehetség és nem a kinevezés alapítja meg a sorrendet. Igazgató és primadonna nem viszonyíthatók egymáshoz, ahogy nem lehet relációt fölláttatni a vas és a májashurka, a tölgyfalomb meg a kapukulcs között. Az első elemiben ezt úgy tanultuk, hogy tíz almát nem lehet öt körtével elosztani. Két idegen tényező, ellentétes dimenziók találkoznak itt, anélkül, hogy összekeverednének, egymást kiegészítenék, megtermékenyítenék. Idegen gondolatok, fölfogások, világnézetek akadnak össze, oly kérdést adva, amely elől — hiába, nincs más út — ki kell térni, mint a római zsidóknak a Titus diadalive elől.

Gregor Kurz Zelmában jogalanyt és nem művésznőt látott; a hiba ebben van. Vajjon ez a vétek tényleg oly nagy-e, hogy a világ egész sajtóját végig kell járnia? Aligha; sőt. Azonban már megszoktuk, hogy a legkisebb színházi kérdés jobban érdekelje a világot, mint a legfogósabb mendeli probléma. Sőt, az ilyen színházi pörpatvar a legunalmasabb cikket is érdekessé teszi, a legunalmasabb írónak is közönséget juttat. Fölkaptam tehát én is e piszlicsár tárgyát, vagy helyesebben: az kapott fel engem és pár percre megszerezte azt a publikumot, amely máskülönben messziről kerül el az írásaim nyomát. Hiába, a közönség és az író közti összeköttetés mégis csak nagy, megtermékenyítő és gondolatokra készítő dolog.

Syrion.

Többet ér, ha az embernek jó állandó jövedelme van, mintha elbájol.

A jótékonyság nagy csomó bünt teremt.

Feleségemnek.

Elbágyadó szívem végső tűzében
Szítom e dalt, utolsó dalomat —
Fogadd el, meghitt utitárs, fogadd!

Karöltve jártuk életünk nyarát,
Tavasunk, jaj, egymásnak elveszett
És derűs őszben részünk nem lehet.

Sötét napok soka borít be lassan
És hozza, hozza a fekete véget,
Mikor örökre elveszítlek Téged!

Ó, borus, beteg éltem, kora végem!...
Ami utamra fény hullt és öröm,
Azt mind Neked, csak Neked köszönöm!

Körötted, sugaras, varázsos asszony
Kegyetlen életátkom megtörött —
Ó, áldott vagy az asszonyok között!

És mindenért mit adhattam cserébe?
Fanyar mosolyt, napfényben is csak árnyat,
Olykor egy dalt, borongót... halaványat...

Elbágyadó szívem végső tűzében
Szítom e dalt, utolsó dalomat —
Fogadd el, meghitt utitárs, fogadd!

Kún József.

A trondhjemi herczeg kíséretében.

— Regény. —

Írta: ANTAL SÁNDOR.

(II)

Találkoztam Florek tanító urral is, akihez három évig jártam husz esztendővel ezelőtt. Régen — mikor utoljára hallottam róla — azt mondta valaki, hogy erősen iszik és a szivacsos tálban főzi meg az ebédjét az iskolában. Most eszembe jutott, hogy Florek tanító ur mindig nagyon jó ember volt és mikor a padban ülve lehajtottam a fejemet, rákszemczukrot dobott a nyakamba. Az én öreg tanítóm ma is olyan egyenes beszédű, mint régen, csak az szomorított el, hogy nem ismert meg, nem emlékezett rám, zavarba jött, mikor köszöntöttem. Eszembe jut, hogy gyermekkoromban úgy terveztem, hogy ha valamikor festő lenne belőlem, minden tanítómát lefesteném. Azóta, hogy szobrász lettem, bizony nagyon megfeledeztem a tanítóimról. De most helyre fogom pótolni ezt a mulasztást. Florek urral kezdem majd el, ugyis ő volt az első tanítóm.

Már mintázok is, sok munkám van, de csudálatos, hogy nem úgy dolgozom, mint régen. Minden elpuhul, elfinomodik a kezemben. Öreg arcok megfiatalodnak, szigorú szájak szelidekké válnak, a csunyak megszépülnek a kezem alatt. Pedig én nem akarok hizelegni senkinek, épp úgy minden szándék és gondolat nélkül formálom ujjaimmal az agyagot, mint régen, én igazán nem értem, hogy miért derülnek ki az arcok az én szobraimon. Régebben azt mondták, hogy keménység, erő van a munkámban. Most ezek az emberek örven-

deznak a szobornak, anélkül, hogy rám gondolnának. Tudom, hogy ezekre sehol se kapnék díjakat, de én azért mégis nagyon szeretem ezeket a békében és szeretetben fogamzott szelid szobrokat.

Amióta jobban érzem magamat, anyám is mintha fiatalodnék, de azt sehogyse akarja, hogy őt lemin-tázzam.

Minek tagadjam, néha bizony órákon át elnézem a Mária kis szobrát. Nem áltatom magam azzal, hogy felejték, valamikor felejteni fogok. Mária-nak megígértem, hogy megyek, mikor hini fog, mikor szükség-e lesz rám. Látom-e még valaha az ő szemeit? Vagy ő is meg fog öregedni messze tőlem, és ha találkozunk, se ismerünk majd egymásra? Nem is tudom, hogy miért gondolok úgy Mária-ra, mint egy drága halottra. Azért talán, mert én most alig élek? Szeretném vissza-idézni néha azokat az órákat, mikor Mária az enyém volt. De nem merem, úgy érzem, mintha ez szentség-törés volna. Igazán egy élet volna közöttünk?

A lemondás üdvösségével szeretem az én Mária-mat, de azért mindig várom az ő hívó szavát.

Vannak itt nagyon kedves, fiatal lányok, csak-hogy nem ismerem őket. Öreg vagyok hozzájuk, pedig szeretnék fiatal lenni, de nem tudom közéjük kény-szeríteni magamat. Nem hasonlítom össze Mária-val őket, szeretném is magamba szívni az ő sugárzó ifju-ságukat, de úgy érzem, hogy nem szabad ilyen aján-dékokat elfogadnom. Pedig olyan jók, szépek. Kívá-nom is, hogy megtalálják igazi párjukat.

XVI. Mária izen.

Kedves, szép ez a kisváros, de mégse vagyok itt-hon benne. Az egyszerű emberekkel nagyon össze-férnék, csak az urakkal, a kulturásokkal, a nyugatiak-kal nem egyezem. Nagyon türelmes, szelid ember vagyok most, de mindent csak nem tudok elviselni.

Igazán velem csináltatta meg a város a Kossuth-szobrot, noha a főjegyző ellenem korteskedett. Egy újságírótól tudtam meg, hogy a főjegyző titokban egy Pattantyus nevű fiatal szobrász érdekében dol-gozott. A Pattantyus anyja anno régen, színésznő korában nagyon lekötölte a főjegyző urat. Hogy mégis én jöttem be elsőnek, azt a főjegyző feleségének köszönhetem, aki, úgy látszik, még az uránál is nagyobb szaktekintély.

A Kossuth szobra nem probléma Magyarországon. Fenn egy szakálás bronzember diszmagyarban, aki jobbkarját valamerre kinyújtja, lenn egy honvéd kőből. Mást nem szabad csinálni, mert különben kész a botrány. Én pedig azt akarom, hogy apám büszke lehessen rám. Nagyon hamar elkészültem a szoborral; ami már nagy hiba volt a derék polgárok szemében, de azért a kész nagy gipszmintát mégse kritizálták valami szigorúan. A polgármester mindössze azt mondta, hogy valami különösebbet várt, egy gazdag gyógyszerész pedig azt jegyezte meg, hogy neki van egy régi Kossuth-képe, arra nem hasonlít a szobor. Szívesen kölcsönadta volna a képet, ha idejében kérem, de most már késő.

A leleplezésnél fellobogózták a várost, nagy b szé-deket mondtak, nagy vacsorát is ettek, csak nekem nem szólt senki egy árva szót se. De mióta a szobor a Szaniszló-téren áll, hangosabb és kegyetlenebb lett a kritika. Kerekas igazgató zokon veszi, hogy mikor ő a Közgazdasági Bank ablakából a piacot nézi, hátat fordít neki a szobor. A főjegyző valahogy zsidónak találja a Kossuth arcát, a gazdag gyógyszerész pedig mindenkit a szoborhoz vezet és nagy diadallal bizo-nyítja, mutatja, hogy kifelejtettem a Kossuth Lajos

inggallérját, nincsen a szobornak inggallérja. Általá-ban tulkicsinek is tartják tizenkétezer forintért a szobrot, mert régebben egyik újság megírta, hogy a szobor igen magas lesz. Azt várták, hogy a Holdas-templomot lefőzőm, ha már a református templom tornyával nem is vetekedik a szobor. Ezt a szemre-hányást még elviseltem, csak akkor jöttem ki a sod-romból, mikor a krajczáros újság szinikritikusa azt írta, hogy a Rodin Balzacja sokkal jobb, mint az én szobrom. Hogy mondhat valaki ilyen ostoba, ügye-fogyott igazságot?

Nehezen hiszem, hogy itthon maradhassak, nagyon sok esztétikus van ebben a kisvárosban és úgy veszem észre, hogy mások is neheztelnek rám. A Kossuth-asztaltársaság tizenhét év előtt a szobor miatt alakult, a heti durák-vacsorákon, a névnapokon, márczius tizenötödikén mindig a szoborról tárgyaltak, a szo-borra gyűjtöttek. Az iparosifjak műkedvelő társulata is a szoboralap javára játszotta el *Szép Darinká*-t minden nyáron. És én meg fiatalos gondatlansággal megcsinál-tam a Kossuth-szobrot, megfosztottam egy csomó kiváló embert a lelki kenyerétől.

Ezt csak nagysokára bocsátják meg nekem.

Csakhogy én előbb elmegyek innen, nem várom be a bűnbocsánat napját.

*

Most már tudom, hogy el fogok menni, mert meg-jött a Mária hívó levele. Ezt a levelet kaptam Má-riától:

»Én kedvesem! A trondhjemi herczeg elutazott egy pár napra és öt hónap óta először mondhatom meg neked, hogy szeretlek. Irhattam volna ezelőtt is, de mindig úgy éreztem, hogy Hejmer a hátam mögött áll és olvassa a leveletem. Akkor is ezt éreztem, mikor magamra zártam az ajtót és egyedül voltam, akkor is, mikor Adél megmondta, hogy a herczeg kilovagolt. Ödön, kedvesem, én félek Hejmertől és nagyon szeret-lek téged. Én tudom, hogy te is szeretsz, éreztem, hogy szenvedtél, tudtam, hogy beteg voltál, mert nem csókoltál vissza. Én érzem, mikor rám gondolsz, hát te nem érzed, hogy mindig az én ágyamban alszol, nem érzed, mikor csókollak, mikor hozzád simulok? Adél azt mondja, hogy én azért látok, érzek olyasmit, amit mások elképzelni se tudnak, mert én vasárnap hajnal-ban születtem. Hát te milyen napon születél, Ödön?

Hálát adok az Istennek, hogy megszületél nekem. Köszönöm a pillantásodat, a szavadat, boldogító öle-lésedet, melylyel asszonyod tétél. Ugy is szerettelek, olyannak, amilyen régen voltál, mikor először tartottál erős karjaidban. De most, mióta érzem, hogy csak az enyém vagy, hogy csak jóság meg szeretet sugárzik belőled, azóta imádlak, azóta tehozzád imádkozom. Ödön, most mindent el akarok mondani neked. Mos-tanig félttem Hejmertől, de nem magamat féltettem, hiszen mindig magam mellett érezlek téged, én kedves uram. Ödön, a trondhjemi herczeg nem jó ember, nem értem, hogy mit akar tőlem, miért vett el felesé-gül, mikor tudta, hogy mást szeretsz, Ödön, ő azt is tudta, hogy téged szeretlek, mégis feleségül vett, pedig ő nem szeret engem. Ödön, Hejmer herczeg mindent tudott, mindent tud, pedig én nem mondtam el sem-mit, Adél meg inkább meghalna, semhogy eláruljon engem. Hejmer herczeg apát se szereti, téged se szeret, Adélt se szereti, csak játszik ő mivelünk. Ödön, én azt hiszem, hogy Hejmer herczeg nem is ember.

Ne gondold, nem vagyok én gyermek, hiszen én már asszony vagyok, de nem hihetem, hogy Hejmer igazán csak ember volna. Az emberek örülnek vagy

busulnak, ő azonban egyiket se teszi, mindig csak mosolyog. Barátságosan beszél hozzám, de minden szavának egy olyan értelme is van, amelyikkel bántani akar bennünket, engemet meg téged. A mosolygása azt jelenti, hogy már többé nem fogjuk látni egymást, a hangjában az van, hogy te már többé sose leszel az enyém.

Mondd, Ödön, ember a trondhjemi herczeg?

Az első időkben félttem, hogy akarja a testemet, készültem rá, hogy védekezni fogok, de már bele is fáradtam a védekezésbe és ő nem közelített hozzám. Ugy néz rám, mintha téged keresne rajtam, de nem kellek neki. Ez nagyon jó, Ödön, hogy így van. De mond, miért vett el, mikor tudta, hogy téged szeretlek és a testemet se kívánja?

Sokszor úgy beszél hozzám, mintha látta volna, mikor Bernauban éjjelenként tehozzád mentem. Ugy néz rám, mintha belátott volna a szobádba, mintha látta volna mindig, hogyan lettem a tied, hogyan lettél az enyém. Ugy mosolyog, mintha belül, magában kinevetné a mi forró, fiatal szerelmünket. Mintha azt mondaná, hogy én nem is vagyok nő, én nem tudok szeretni, nem tudok gyönyörűséget adni. Azt meri mondani a szemével, hogy te nem is tudsz szeretni. Ugy-e, Ödön, nem igaz, ugy-e gyönyörűség volt bennem, mikor hozzád tapadtam, ugy-e, azért csókolgált, mert szép vagyok neked, azért öleltél, mert méltónak találtál az üdvösségre?

Ugy-e, Ödön, te vagy az igazi férfi, ugy-e király voltál, mikor magadévá tettél? Ugy-e, te vagy a leghatalmasabb, ugy-e, nincsen senki hozzád hasonló?

Bántani szeretne engem a trondhjemi herczeg. Azt hiszi, hogy bántat, mert nem tudja, hogy nem vagyok egyedül, hogy veled vagyok. Néha nagyon különösen gyengének érzem magamat, de azért egészséges vagyok, ne hidd, Ödön, hogy beteg vagyok, ne hidd, hogy megváltoztam. Azért csak szép vagyok, mikor eljössz hozzám, meglátod, hogy nem lettem csunya. Most nagyon vigyázok rá, hogy mindig szép legyen, mert azt akarom, hogy öröme legyen bennem. De, ugy-e, Ödön, az nem baj, hogy egy kicsit sápadtabb vagyok, ha azért csak szép maradtam? Ugy-e, azért csak a tied vagyok, csak szeretsz, mindig fogsz szeretni?

Adél nagyon jó hozzám, nélküle, egészen egyedül nem bírnám ki itt az életet. És olyan jó, hogy Adél téged is majdnem úgy szeret, mint engem. Mindig rólad beszélünk, mikor magunkra maradunk. Ugy-e, te is szereted Adélt? Adél azt mondja, hogy temiattad vagyok sápadt, azért, mert te szeretsz, nem azért, mert én szeretlek. Hiszen akkor pirosnak kellene lennem, mint mikor az öledben voltam. De azt mondja Adél, hogy azért vagyok most sápadt, mert akkor nagyon piros voltam. Adél összebeszél mindenfélét, néha hallgatni se bírom már. Én szeretem Adélt, de sokszor mindent megfordítva csinál, nem úgy, ahogy én akarom. És amikor én a legjobban boszankodom, majdnem sírok, Adél csak mosolyog magában. Azután meg mindig tanácsokat ad, hogy menjek, hogy álljak fel, hova üljek, mintha ő volna az asszony, én pedig a lány volnék. Pedig én vagyok az asszony. Sokszor szeretnék egész magamban lenni, de mindig észreveszem, hogy Adél figyel, néz rám, vagy pedig hallgatózik, ha magamra zárom az ajtót. Sokszor majdnem gyűlölöm Adélt, azt képzelem, hogy ő ellenségem. Pedig jobban szeret engem, mint apa. És azért néha alig tudok ránézni. Én vagyok hibás, az én természetem rossz, de hidd el, Ödön, hogy azelőtt nem voltam ilyen. Szeress engem, kell, hogy nagyon szeress.

Jó volna, ha itt volnál, mindig nagyon szeretlek, de néha, most kimondhatatlanul vágyódom utánad, nagyon rosszul esik, szenvedek, hogy nem vagy mellettem.

Már ismét kellemetlenkedik Adél, erőszakkal le akar fektetni, azt mondja, hogy már késő van, hogy te is azt akarod, te is csak akkor szeretsz, ha vigyázok magamra. Hát gyermek vagyok én? Azt mondja Adél, hogy ha nem alszom eleget, akkor csunya leszek. Pedig még olyan sokat akarok irni.

Ödön, édes kis uram, gyermekünk lesz, most már bizonyos, mert éreztem, hogy megmozdult a gyermekünk, az éjjel éreztem meg. Már régen gondoltam, de még Adélnek se szóltam róla. Adél öreg, de azért ő mégis csak lány. Ödön, a te gyermeked, a mi gyermekünk... olyan boldog vagyok... olyan jól ki-sírtam magamat az Adél ölében. Ő is sírt, azt mondja, hogy ő tudta, sejtette. Istenem, be' boldog vagyok! Most már igazán a te asszonyod vagyok, a te feleséged. Hozzád tartozom, te az enyém vagy, veled akarok lenni, oda akarok menni, ahol te vagy, hogy ezentúl mindig együtt lehessünk. Most már senkitől se félek, ha kell, apával is szembeszállok, mert anya leszek, a te gyermeked anyja, most már csak a te feleséged lehetek. Ödön, nagyon büszke vagyok rá, hogy úgy tudsz szeretni engem, hogy öleléseidet az Isten is így megáldotta. Ödön, csuda történt miérettünk, gazdagabb lett a világ egy lélekkel, mert mi olyan nagyon szeretjük egymást.

Soha, egy pillanatig se képzeltem, hogy bűnös lett volna az én odaadásom, hogy véték lett volna az, hogy testünket megörvendeztettük. Most meg tudom, hogy a gyermekünkért mentem hozzád, hogy azért kellett mennem, mert hívott a mi gyermekünk, ő adott egymásnak bennünket. Ödön, nagyon messze vagy tőlem, pedig most kell, hogy mindig lássalak, hogy mindig mellettem legyél, akkor rád fog hasonlítani a gyermekünk. Azt akarom, hogy egészen olyan legyen, mint te. Én most mindig jókedvű leszek, azt mondja Adél, hogy akkor szép lesz a gyermekünk.

Ugy-e, most te is olyan boldog vagy, mint én? Ó, ha abban a pillanatban itt lettél volna, amikor megéreztem... nem, talán jobb, hogy nem voltál itt, még meghaltam volna a boldogságtól. Nem, most nem akarok meghalni, élni, élni akarok a gyermekünkért, érted, veled, veletek. Ugy szeretném most megcsókolni a kezedet, mind a két kezedet.

Ugy-e, Ödön, nagyon jó leszel, gondolatban se fogsz megbántani senkit, hiszen te az én gyermekem apja vagy! Ugy-e, szeretni fogod a mi gyermekünket, én máris olyan kimondhatatlanul szeretem.

Milyen jó volna most, ha nekem is volna anyám, mint másnak, de neked van anyád, Ödön, mond meg neki, hogy csókolom, mond meg neki, hogy gyermekünk lesz, hogy unokája fog születni, hogy méltó vagyok az ő fiához.

(Vége következik.)

Hazám ege.

Egy éve már, hogy elvesztettem.

Azóta csupán álmaimban láttam.

De jöttél te és azurkék szemedben

Hazám egét, ó, újra megtaláltam.

(New-York.)

Faragó József.

W. Gyenes Gitta rajza.

A faun halála.

— Tavaszi játék. —

(Bájos áprilisi reggel; tennispálya egy erdő közepén. Hajladozó fűvek és bokrok. A fák közül kimászik egy fiatal faun és lehever a fehér porondon.)

A FAUN: Minden nagyság, mely a fajomban élt,
Az én szegény testemben elalélt.
Az ősök lázát fázva keresem
És nincs kedvem a ligetekbe' sem,
Félek a fáktól... bánt minden bokor,
S a homályban, hol a forrás haldokol,
Vizes köveknél, a csuszós mohán
Sírva ülök nagy napok alkonyán...
Ó, sipom, rétek őszi rémitője,
E boldog tájnak új hangot keress,
Nyomorék szívem hadd szóljon belőle,
Mint békés füstöt, lágy dalt eregess.

(Dalol.)

Szerettem egy lányt, ki csillagban lakott,
Gyűszűnyi fényben láttam én meg őt;
S ha elaludtak fenn a csillagok,
Én sirtam érte minden délelőtt.

Karja sovány, haja ezüstbe játszó.
Egy tengerparton feküdt szegény;
De reggel eltűnt az ezüst leányzó.
És nem jött föl, csak éjek éjjelén.

Tán akkor már halott volt ezer éve,
De mosolygott, ha hallotta dalom;
Két ezüst gyűrű füzve két kezére
S aludt, aludt a távol csillagon...

(Nagy csend.)

E hálók közt, mint egy kalitka mélyén,
Gyönyörködöm a fellegek szeszélyén,
Ó, az ősök raboltak ily napon...

(Felkel.)

Tán megrészegszem ma ez illaton
S megpróbálom —

Valami nesztelen jó:
Egy veres gomba... egy piros napernyő,
Fehér ruha, — s ha lép, mint tünde fény,
Egy gyémánt gyul ki czipője hegyén.
Ó, erdők, segítség!

(Elbuvik. Fiatal lány lép be a groundra, tenniszruhában, s az óráját nézi.)

A LÁNY: Még nincs itt. Negyed.
Hanyag fiu... még öt perc s elmegyek.

(Körülnéz.)

Ó, e prózai, unalmas tavasz,
Husz éve látom, s mindig ugyanaz.
Vékony ruhában e hűs reggelen
Itt fagyoskodni...

A FAUN (előbuvik; alázatosan): Ó, jöjjön velem,
Én szebb hazába viszem!

A LÁNY: Ostoba!

A FAUN: Szeretem, — úgy, mint senkit és soha!
Ó, szánjon meg...

A LÁNY: Ma egész délelőtt
Vártak az urak a szálló előtt.
És mind szeret, s oly reménytelenül,
Hogy elszöktem a kérőim elül.
S most itt támadnak meg...

A FAUN: De én —

A LÁNY: Ma megvirradtam éjjeli zenén,
Reggelre rózsák... unom a szerelmet,
Azért jöttem, hogy kissé megpihenjek.

A FAUN: Ha megismerne...

A LÁNY: Ó, hiába,
Tanultam önt a mitológiába,
Félig virág és félig szörnyeteg, —
És nem is félek. Látom, hogy beteg.
S nem is oly vad, így, lábamhoz hajolva...

W. Gyenes Gitta rajza.

A FAUN: A nagyapám még elrabolta volna,
Apám elvitte volna tán a vállán,
Hogy megfojtsa a ligetek homályán.
De én, mert fáradt; s nyomorék a testem,
Csak azt mondhatom: kérem, hogy szeressen.

A LÁNY: S most elszavalja dadogó szavakkal
Hogy szép vagyok...

A FAUN: Szép és elérhetetlen.

A LÁNY: Jobban tudom, hogy milyen szép az arczom
És milyen színek játszanak szememben.

A FAUN: A kezei...

A LÁNY: Ismerem titkukat.

A FAUN: A haja...

A LÁNY: Láttam kibontva sokat.

A FAUN: A ruhája...

A LÁNY: Ó, hogyha felveszem,
Izenként nézem...
(*Gunyosán.*) Nos, megkéri kezem?

A FAUN: Ó, szánjon meg...

A LÁNY: Ha szép lenne, tán
Végigsimítnék lassan homlokán,
Vigasztalnám, mint sápadt gyermeket,
De oly csunya, hogy szánnom sem lehet.

A FAUN (*halkan*): Mi lesz velem?

A LÁNY: Én most megyek tovább.

A FAUN: Hát mit tehetnék?

A LÁNY (*hamisan*): Tegyen egy csodát.
Maga nagy ur; a könyvekben áll.
Rokona minden erdei homály.
Szeretném látni pajkosnak, merésznek,
Amint parancsot ad a vizesésnek,
Amint sipjába fu, s a nád között
Egy vízi szellem csöndért könyörög,
Vagy amint botját fenyegetve rázva,
Egy kis zöld gnómot kerget hahotázva,
Amint egy békát kottára tanít,
Vagy ilyesmit...

Mutasson valamit.

A FAUN: Még nem próbáltam...

A LÁNY: Hadd lássam erősnek,
Talán meglágyít engem is egy hőstett...

A FAUN (*szomorúan*): Én is azt hittem, vannak istenek,
Kik ápolnak, s kiket nem ismerek.
És vannak csodák, a miket szeretnék —
De most...

A LÁNY (*lehajol hozzá*): Megtudta?

A FAUN: Hogy mindez csak emlék.

A LÁNY: És Pán?

A FAUN: Ki az?

A LÁNY: Nem ismeri?

A FAUN: Kerestem
De nincsen test, mely durva, mint a testem.
Vártam, hogy jönnek és hiába vártam,
Hívtam apám is, ó, halálra váltan
Viradtam még a titkok közepén —

A LÁNY: Mindenki meghalt?

A FAUN: S a végső vagyok én.
S a csodák, miket hagytak a nagyok,
Ó, énbennem már mind elfonnyadt.
Rettentő arczom hagyták rám örökre,
És egypár szörnyű, csuf mozdulatot,
Itt maradtam, én mesebeli törpe,
De minden mese engem elhagyott.
Ó, énvelem a sirba száll zenélve
Nagy multak soha nem játszott zenéje,
Mondatlan álmok, megkezdett regék,
Amikhez nem férhettem közelébb,
S mind, felbontatlan, magammal viszem,
Ha meghalok...

A LÁNY (*meghatva*): Ó igen, elhiszem.
De mért halna meg?

A FAUN: Szebb szeretnék lenni.

A LÁNY: Még játszhatna?

A FAUN: Jobb halottan, pihenni.

A LÁNY: Még szeretni fog?

A FAUN: Tán a lombon át
Egy más lány jön — s az is kér majd csodát.
(*Egy fehérruhás fiatalember tűnik fel az erdőben. Szünet.*)

A FAUN: Ne menjen még. Várjon, míg a kezem
Az árnyékára halkan ráteszem.
Várjon, míg testem a fehér poron
Az árnyéka ajkához vonszoló,
Míg odaérek, talán meghalok,
Ó, árnyékok csókja...

A LÁNY: Félrebeszél?

A FAUN (*a földön*): Az arcz itt sötét s fenn rózsafehér,
Ó, minden árnyék talán egy halott...

(*Ráborul a fekete sávra.*)

A FIATALEMBER: Kissé elkésve csókolok kezét.
Mi fekszik itt?

A LÁNY: Egy kis fiú; beteg.

A FIATALEMBER: És most?

A LÁNY: Alszik. Rásütni a napot
Nem hagyom s ezért nem mozdulhatok.
De kezdjük el... Halkan, s vigyázva, kérem...

A FIATALEMBER (*feldobja a labdát*): Egy!

A LÁNY: .. Mért késett el?

A FIATALEMBER: Mindjárt elmesélem...

(*Tovább játszanak a napban.*)

Szabolcsi Lajos.

Megemlegetsz...

Irta: HERMAN BANG.

Kisértetjárás? De hiszen sohasem láttam kísértetet. Egyáltalán nincsenek is kísértetek. Ugyan kicsoda kísértene, kicsoda járna fel? Aki meghalt: meghalt; ami elmúlt: elmúlt! Hamlet sohasem látta apja szellemét és Macbeth elé ama lakomán áldozatának szellemét csak a maga rémülete idézte föl.

Kisértetek, szellemjelenések. Ugyan kicsoda kísértene, kicsoda járna fel?

Párisban egyszer, egy báli éjszakán, mig boldogboldogtalan a spanyol zenekar muzsikájának ütemeire szilaj tánczban forgott, amely zenekar sárgásrőt és tűzpiros jelmezei versenyt csillogtak a vendégsereg selyempompájával, egyik barátom a gallérja mögül aranyból való kis szívet huzott elő, a melyet aranylánczra viselt a nyakán.

Az aranyszívet opálok ékesítették.

Belsejében üveglap alatt valami hamu- vagy porféle fehérlett; nem több, mint amennyit influenza ellen gyermekkanállal vesz be az ember.

— Látod, — mondta barátom — ez itt a drága nő, akit én mindenekfelett szerettem.

Mindössze egy kis por, amit a keztyümre hintve egyetlen lehellettel úgy szétfújhattam volna a tánczoló között, hogy senki sem vette volna észre...

— Ez az itt, akit én mindenekfelett szerettem!
Néhány kis hamurost, néhány fehér porszemecske!

Barátom pedig összecsuksa az opálokkal ékes aranyshivet.

— Senki sem tudhatja azt, hogy mi mennyire, mily forrón szerettük egymást!

Muzsikáljatok csak, spanyol muzsikások! Tüzesen huzzátok és soká! Keringőtök kurta s nemsokára véget ér...

Mit is mond Hamlet, midőn a szerény valószínűséget számíttatja? Még Nagy Sándorból is csak mi marad? Csipetnyi por, Horatio, csipetnyi por, amivel akona-lyuk tapasztható.

Kicsoda kísértene hát? Kicsoda járna föl?

S mégis — vajjon holtak-e a halottak? Egészen holtak-e? Holtak-e annyira, hogy például *hívni* ne tudnának? Vajjon nem hívnak-e? Halk koppintással, mintha könnyed ujj kopogtatná meg ajtónkat, mintha kemény bütyök, oly aszottan-szikár, mint valami sas-madár csüdje, ütné meg ablakunkat?

Szegény öcsém, aki csak husz évet élt és már régen meghalt, szentül hitte volt, hogy hívás szólította és sorvadni kezdett és elpusztult, követte a halálba azt, aki hívta.

Kevéssel az édesanyám halála után történt. Bátyám és én egymás szomszédságában feküdtünk, mindegyikünk a maga szobájában. Az ajtónk nyitva volt. Nem birtunk elaludni a gyászos-sivár éjszakán, fiatalságunk fanácstalan fájdalma komoran meredt ránk s mi csak feküdtünk, feküdtünk ébren.

Minduntalan hallottam, mint sóhajt újra meg újra bátyám, ő, aki beszélgetni nem igen szeretett.

Aztán elcsöndesült minden.

— Alszol, Oluf? — kérdeztem.

Féltem a nagy sötétben.

— Nem alszom, — felelt — de te csak aludjál már!

— Igyekszem...

S megint csak hallgattunk — és virasztottunk mindketten.

Hirtelen azonban felrezzentem: kívülről az ablakot, a bátyám szobájának ablakát koppanó ütés érte és újra egy ütés, meg újra egy, — három kemény, határozott koppintás, mintha valami szikár ujj bütyke, valami kemény, csupasz karom ütése érte volna az ablakot.

És újra csönd lett, én pedig egész testemben remegtem.

De meg nem szólaltam mindjárt és amikor megszólaltam, csak azt kérdeztem, — és nem tudtam, mért nem kérdezősködöm a koppintások felől — csak azt kérdeztem:

— Alszol, Oluf?

Bátyám úgy felelt, mint előbb:

— Nem alszom. De te csak aludjál már!

Ő sem szólt a kopogtatásról, a három koppintásról.

Talán nem hallotta volt? Lehetetlen, hogy ne hallotta volna. Olyan határozottan hangzottak az ütések, egy, még egy és még egy, mind a három. Három ütés, kemény bütyök, éles karom ütése. És Oluf föltétlenül hallotta mind a hármát és mind a három az ő ablakán koppan.

Másnap reggel ugyanis így szólt öreg cselédünkhöz, a hűséges teremtéshez, aki őt mint kis gyermeket egykor a karján hordozta volt:

— Mari, ma éjjel az édesanyám hívott...

És ama naptól fogva sorvadozott, hallgatagon és és félelmet sugárzó szemmel úgy járt-kelt közöttünk, mintha lelke messze, csodálatosan messze volna már, mintha körünkben időzve, mégsem lett volna közöt-

tünk, hanem messze-messze tőlünk, ismeretlen távolságban, odakünn valahol...

Hat hónappal később pedig (igen, éppen hat hónappal a kopogtatás után) kikísértük a temetőbe, eltemettük édesanyánk mellé, amellé, a ki hívta volt.

De hiszen mindez babona, mindez lehetetlenség, mindez legbensőbb meggyőződésemmel ellenkezik; és ilyesmit az ember se el ne gondoljon, se el ne mondjon, se le ne írjon! Mire való az?! Aki ír, erősítse az emberek gondolkodását és ne zavarja meg! A halottak: halottak, — nem marad belőlük egyéb, csak egy kis por, amennyi kis aranyshivben elfér, vagy egy hasadékbán meggyül. Aki meghalt: halott és a halottak senkit sem hívhatnak.

És vajjon meg sem jelenhetnek-e nekünk? Meg nem jelenhetnek-e olyanokul, amilyenek életükben voltak, meg nem jelenhetnek-e úgy, mintha élnének? Meg nem jelenhetnek-e, hogy megnézzenek minket, hogy megintsenek? Eh, kicsoda örület, hogyan is támadhatnak az embernek efféle gondolatai!...

Ölthet-e alakot a por? Lehet-e valami, ami nincs? Minden értelmet megcsufoló föltevés! Aki meghalt: halott. És mindenki, aki azt képzei, hogy följáró halottat látott, csak valami képet láthatott, amit a maga agya vetített eléje beteges állapotban; csak ijedt idegzetének rémlátása az, hallucináció, csak ama képek egyikét látta, amelyek, Isten tudja hogyan, hirtelen föl-fölmerülhetnek eszméletünk megmérgezett posványából, mint ahogy pettyes gombok nőnek nyirkos erdőmélyen, hirtelen felpuffadók, hirtelen összetöprödők...

Hallucinációk, tisztára csak hallucinációk... És aki hallucinál, annak tulajdonképpen orvoshoz kellene szaladnia. Azaz mégse, — talán kár volna megtennie. Manapság óvatosan közeledjék orvosához az ember. Vannak dolgok, amiket legjobb magunknak tartogatnunk. Aki mindent elmondana orvosának, esetleg olyan tanácsot kaphatna, hogy valami gyógyintézetbe vonuljon, vagy még rosszabb helyre...

...Nos, a halottak nem járnak hát vissza. Az a kis aranyshivbe zárt por ugyan hogy is jelenhetne meg nekünk? És mégis...

En persze — mint már mondtam is — sohasem láttam kísértetet.

Az a kép, amelyet kétszer is láttam, egyik elhalt barátom képe, természetesen hallucináció volt, nem egyéb, csak hallucináció.

Mégis két körülmény teszi rejtélyessé az ügyet, két különös körülmény.

Mert először is: amikor ezt a holt barátomat, azaz nem őt, hanem a képmását láttam, agyam, már amennyire az agyvelőt s különösen, ami talán a legnehezebb föladat, saját agyvelőnket megítélhetjük, teljesen ép és egészséges volt.

Másodszor: barátom megfenyegetett... Tulajdonképpen — hogy is mondjam csak — előkészített engem... De mit elmélkedem!... Hadd mesélem el, mi történt és mi hogyan esett meg, pontosan, részletesen!

Barátom német ember volt, korá fiatalságunk óta ismertük egymást. És én figyelemmel kísértem azt a szenvedélyt is, amely egy napon végzetes erővel kerítette hatalmába, figyelemmel kísértem az első órától fogva. Sajnos, jól ismertem a nőt, akibe beleszeretett, — és jobban tudtam, mint bárki más, hogy e nő az ő szerelmére érdemetlen. De hallgattam, mit sem árultam el. Hallgattam, — lehet, iránta, lehet a nő iránt való kíméletből — mit tudom! Lehet, hogy csak magamat óhajtottam kímélni. Épp ama tetteink, amelyek a legnemesebbeknek látszanak, néha való-

ban a legaljasabbak és a leggyávábbak... Barátom azonban egy napon mindent megtudott és szíven lőtte magát. Éjszaka történt és a golyót éppen a szíve közepébe lőtte, még pedig a nő arczképén keresztül, amelyet mindig a szíve fölött viselt. A határozottságnak ez a neme eléggé ritka jelenség, de hát, úgy látszik, mégis csak előfordul. Haláláról értesülvén, olyasmit éreztem, mintha én öltem volna meg és csakhamar meg kellett tudnom (ez volt a legrettenetesebb), hogy úgy ment a halálba, gyűlölettel gondolva rám...

Mielőtt megölte magát, levelet írt nekem. Ebben a levélben ezt adta tudtomra: »Megyek, mert megcsaltál; megcsaltál — vele. De majd megemlegetsz még!«

Igaza volt. Igaza lett. Nagy, nehéz idők jöttek rám s életét és halálát csak nem birtam kiverni eszem-ből... Végre nagysokára elmosódott a képe emlékezetemben. Mert hiszen az élőknek az élőkkel van dolguk, azokkal kell foglalkozniuk. Holt barátaink, — hajh, holt barátaink árnyai csak koldusokként húzódnak meg utjaink mentén (amaz utakén, amelyeken mi élők vándorolunk), és felénk nyújtott kezükbe hányszor dobunk csak úgy szórakozottan némi alamizsnát! Hetek s hónapok mulhattak anélkül, hogy csak egyetlen gondolattal is megajándékoztam volna holt barátomat.

De egyszer aztán — igen, egyszer, egy éjszakán megtörtént — láttam őt... Azaz mégsem... Híven, pontosan kell elmondanom az eseményt. Mert hiszen természetesen csak az történt, hogy a szívem rendellenesen működött, beteg volt oly pillanatban, amikor a legegészségesebbnek hittem.

Volt azonban egy mellékkörülmény, amely akkor megzavart, és amely, megvallom, még most is zavarba ejt, ha rágondolok.

Estémet olvasással töltöttem volt és lefekvés előtt még házigazdám kutyáskájával játszottam.

Vacsorámat jóízűen költöttem volt el s egészen rendes, nyugodt kedvűnek éreztem magamat.

Mikor elaludtam, a kis éjjeli mécs, mint rendesen, ott égett ágyam közelében az asztalon. Már szép csendesen aludtam, teljesen nyugodtan, még csak nem is álmodtam. Egyszerre csak fölébredtem s úgy rémlett, mintha benyitott és bejött volna imént valaki.

Fejemet oldalt fordítottam és így szóltam, még pedig egészen aggodalmatlanul:

— Maga az, András?

András ugyanis az inasom volt s én azt gondoltam, hogy ő jött be az imént.

Az ajtó irányában azonban senkit sem láttam és kérdésemre senki sem felelt.

Ekkor hirtelen — és Istenemre, eszemágában sem volt, hogy megtegyem — egészen önkéntelenül megfordultam az ágyban; fejemet fölemeltem és ime, ott a karosszékből, amelyben üldögelni és olvasni szoktam, ott a szobám sarkában, éppen szemközt velem, — ott ült ő, ő, az én barátom, aki szíven lőtte volt magát, ő, akire már hetek óta rá sem gondoltam, ott ült a maga teljes valóságában előttem. Mozdulatlanul, úgy ült ott, sűrű katonaruhájában, keskeny, buskomor arcza a régi volt, valóban ő ült ott a karosszékből s szokása szerint a cipője orrára meresztette szemét...

Jó hangosan rászóltam:

— Ön az, Arnold? Mit akar?

Meg sem ijedtem. Csak láttam, hogy ott ült és kérdeztem. És tovább is csak úgy néztem, minden félelem nélkül, míg el nem tűnt. Ő tűnt el? Ő?

Dehogy is! Hiszen nem ő volt az. Nem. Azt kell mondanom: míg a káprázat el nem tűnt. Mert bár teljesen rendes állapotban éreztem magamat, mégis

csak betegnek kellett lennem... eszméletemben, úgy látszik, hirtelen valami eltolódás eshetett. Ily eltolódások agyunk legbensőbb rétegeiben oly titokzatosan következnek be, hogy ezt az állapotot semmiféle sejtés nem előzi meg: az egyszerre csak itt van — és az ő képét, barátom káprázatképét ilyesvalami idézhette föl.

Aki meghalt: meghalt! Maroknyi por csak nem ölthet emberalakot, nem jelenik meg, nem int... Ámbár... És itt egy mellékkörülmény, amely... De hadd számolok be annak rendje s módja szerint.

Agyam hirtelen betegsége, úgy látszik, megfertőzött egy másik agyat. Kétségtelen: az a kör, amely az én agyamat megtámadta, a házban még egy másik agyra is átragadt, amely ugyanabban az időpontban épp úgy megzavarodott. És ez az, ami... De hadd mondok el, mi történt. Reggel, ahogy az étkezőbe léptem, a ház gazdasszonya, bár mit sem árultam el éjszakai élményem felől, — (mondottam már, hogy ily ügyekbe sem orvosunkat, sem más embertársunkat nem ajánlatos beavatnunk) — így szólt hozzám:

— Hogy van? Hogy aludt?

Ezt kérdezte, meglehetősen aggodalmas hangon, miközben én reggelimhez láttam.

— Aggódtam ön miatt! — folytatta. — Ahogy tegnap este a könyháiban ültem, várva, hogy az utolsó vendégek is elmenjenek, hirtelen oly kellemetlen érzés szállt meg, hogy a könyvet, amelyből olvastam, félretettem s azt gondoltam: jobb lesz, ha átmegyek az étkezőbe, akkor talán hamarabb mennek majd a vendégek és én előbb fekehetem ágyba... Ekkor hirtelen szélroham rontott neki a háznak, úgy hogy az ajtó is fölpattant. És Wisp, igen, ez volt a legijesztőbb, kiugrott kosarából s fájdalmasan szűkölni kezdett, mintha halottat érzett volna a házban...

(Halott a házban... ismételttem csak úgy magamban s hajam minden szála mintha egy-egy jégtüvé vált volna...)

— Végigszaladt a hideg a hátamon, — folytatta a gazdasszony (s mintha még mindig borzongatta volna ez a hideg) — pedig hát nem vagyok babonás... Mégis csak különös, gondoltam s kimentem az udvarra, hogy megtudjam, csakugyan úgy dühöng-e a szél. De ottkűnn még csak szellő sem fujdogált. Hirtelen eszembe nyilalt: jaj, csak nem érte valami baj az urat!... S fölszaladtam a lépcsőn s úgy féltem, hogy csak úgy remegett a térdem, bizony-bizony... és hallgatóztam az ön ajtaján... De mivel semmi gyanusát nem vettem észre, visszamentem. Bolondság persze az egész... (s nevetni próbált)... de hát éjszakának idején néha oly furcsa gondolatai támadnak az embernek...

Én pedig csak ennyit kérdeztem:

— Körülbelül hány óra lehetett akkor, hogy ajtómon hallgatózott?

— Eppen husz percz hiján egy óra. Határozottan tudom, mert amikor lejöttem, megnéztem volt az órát.

Husz percz hiján egy óra! Épp ez a pillanat volt az, amelyben megpillantottam őt, holt barátomat, azaz hogy a képét... Mert hiszen én is megnéztem volt akkor az órát: husz percz hiján egy óra volt... Különös; fölötte különös; nehezen magyarázható meg, vagy egyáltalán megmagyarázhatatlan.

De a megmagyarázhatatlan dolgok egyébként nem szükségszerűen félelmesek. S azonkívül: ha barátom már okvetlenül emlékezetembe kívánt férkőzni, mért sikerülhetett ez neki épp ezen a napon, amikor oly elégedett és nyugodt voltam. Talán a nyugalमत akarta elrabolni? Lehet. Ha csakugyan eljött hozzám, nem jöhetett jó szándékkal. Utolsó levelében meg-

fenyegetett volt. Nos, ha oly nagyon firtatom ezt az ügyet, végre még el is hiszem... Hinni fogok a kisértetjelenésben... Én... — Csakhogy annyi mindenetre bizonyos, hogy soha életemben nem éreztem magamat nyugodtabb kedvűnek, mint éppen akkor, amikor először láttam viszont őt a halála után... és amikor... másodszor is láttam...

Mert láttam másodszor is. Kétszer láttam. S épp ez az, ami... De nem akarok elmélkedésekbe bocsájtkozni, lehetőleg röviden mondom el a történeteket.

Tehát még egyszer láttam őt, azaz a képét... Párisban tünt elém. Valami nagy bálból jöttem épp haza. Egyik ismerősöm hozott a kocsiján. Nagyon jó kedvűnk volt s a világ legközömbösebb dolgairól beszélgettünk. Megjegyzem, hogy nem is ittunk volt akkor este. Párisi bálokon a buffet szinte hozzáférhetetlen a kevésbé tülekedők számára, s az ember legföljebb egy pohárka »Mercier«-hez ha jut.

Ismerősöm is kiszállt a kocsiból s pár percig még ott beszélgettünk a gyalogjárón, szállásom kapuja előtt. Becsöngettem aztán, kaput nyitottak s én halkán dudorászva mentem végig a folyosón. Jól emlékszem még, egy népszerű keringő dallamát dudoltam.

Beléptem szobámba, levetettém felöltömet és ismerősömről gondoltam és a lovaira... s ekkor, amint megfordulok, hát szemközt a sarokban, ott, ott, a karosszékekben, a szemét rám meresztve ott ül ő, — ő, az én német barátom, az én régholt barátom, ő, aki szívenlőtte volt magát.

Katcnaruhájában... A szemét rám meresztve... igen, egyenest az arczomba meresztette szemét... Most már nem a cipője orrát nézte, mint annak idején.

De ijedtség, csodálkozás nélkül, mintha számítottam volna látogatására, úgy kérdeztem:

— Ön az, Arnold? Mit akar?

Nem mozdult s miközben hallottam, hogy ismerősöm kocsija már tovarobog (mert ezt jól hallottam), csak néztem, nyugodtan néztem őt... míg el nem tűnt. Azaz míg káprázatképe el nem tűnt.

Ámbár a szeme, amelynek tekintete szinte belefuródott volt az én szemembe, — élő szemnek látszott, akár meg is esküdhettem volna, hogy élő szemet láttam, élt az a szempár, ha nem is úgy, mint élő embereké, de valami más élet elevenségével, amely az én szememenél erősebb volt... De élt! Becsületemre, élt!

... Nem tudom, mekkora időbe telt, nem tudtam akkor, egyáltalában telik-e az idő, de egyszerre csak megrezenttem, mert kopogtatás hangzott ablakomon.

Mi volt az?

Kinyitottam az ablakot és — megvallom, reszkett a kezem — de odakünn párisi ismerősömet pillantottam meg.

— Csak nem lett rosszul? — kérdezte, bekiáltva az ablakon.

— Nem, semmi bajom. Miért kérdezi?

Egészen nyugodt volt a hangom. Mert mint már ismételtén mondom, legjobb ilyenkor mindenkivel, még barátainkkal szemben is óvatosan viselkednünk. A legjobb barátunk is esetleg jól leplezett részvétellel hallgatná meg őszinte vallomásunkat s elmenet csak úgy magában dűnyögné odakünn az utcán: Hát ennyire van már, szegény ficzkó, de hát ez rég előrelátható volt...

— Eh, — szólalt meg újra jó ismerősöm odakünn — micsoda bolond képzelődés szállja-meg olykor az embert! Ahogy imént szép nyugodtan tova kocsikáztam, hirtelen az a gondolatom támadt, hogy önt a szobá-

jában valami baleset érte s visszahajtottam. Nos, hála Istennek, semmi baj... Jó éjszakát!

S megint beült a kocsijába és elrohogott.

Agyam hirtelen betegsége tehát megint fertőző volt, megint épp úgy, mint az első alkalommal, megfertőzte egy tőlem eléggé távol álló egyén gondolkodását... És ez tagadhatatlanul nagyon különös tünet.

De hát miért is ne lehetne fertőző az agy hirtelen megbetegedése?

Hisz az ilyesmi egészen természetesnek tekinthető. Gondolatátvitel... Egy beteg agy gondolatának átragadása... Betegség... Ragadós betegség...

Mégis, mért ne vallanám meg azért, ha már oly körülményesen elbeszéltem mindent: magamban megállapítottam, ha harmadszor is »megjelenik«, bizonyára azért jön majd, hogy *végképp* tisztán láthassam az ügyet... Harmadszor bizonyára utolszor jön majd...

Vajjon hívni fog-e akkor, int-e majd a kezével (keze életében is oly halottfehér volt), vajjon hívni fog-e?

S én követem-e majd, vele megyek-e, vele kell-e mennem, úgy mint édesanyánk hívására egykor a testvérem elment?...

Saison.

Husvétí könyvpiacz.

(Káprázatok a könyvkirakat előtt.)

Végigmegyek a Váczi-utcán, Gizella-téren és Dorottya-utcán. A könyvesboltok kirakataiból lilaszínű, zöld és piros czimszallagok kaleidszkópja játszik szemembe, megállítanak a vastag, papirfedelű könyvek merész kanyargással ontott, mesevirágos fedélrajzai, és szemembe merednek a mesteri kézzel huzott egészen modern czimbetük, melyek szenvedélyes bőbeszédűséggel mesélnek költők világáról, rejtelmes álmokról és egyéb ilyen nagyszerűségekről. Ah! Milyen rég volt az, amikor még egyszerű »Versek« cím jelezte, hogy versek vannak a kötetben; vagy »Uj versek«, hogy új verseket adott ki a költő; avagy »Elbeszélések« adta tudtára a közönségnek, hogy a könyv, melyet megvenni szándékozik, elbeszéléseket tartalmaz.

Most! Az egyik czim dallamos, a másik hangzatos, a harmadik titokzatos, a negyedik zengzetes, az ötödik csendülő, a hatodik zengő, a hetedik merengő, a nyolcadik vegyes: vagyis titokzatos hangzatossággal zengzetesen zengő... »Szeretném, ha szeretnének«... »Szeretné, ha szeretnélek«... »Szeretnélek, ha szeretném«... »Herczeg, hátha megjön a tél is«... Istenem! Mi minden van e czimek mögött!

»Herczeg, hátha megjön a tél is!«...

Szemem megakad ennél a czimnél. Rászárad rengeteg betüto-megével az agyvelőmre, melynek tekervényei rémülten bujnak meg egymásba, hogy a legközelebbi pillanatban riadt ruganyossággal pattogjanak széjjel; a girusok egy sikba simulnak; egész agyvelőm egyetlen hólyaggá domborodik... »Herczeg, hátha megjön a tél is?«... »Herczeg, hátha nem jön meg a tél is?«... »Herczeg, hátha netalán esetleg

mégis csak megjön a tél is, herczeg!... Azaz bocsánat; a herczeg az elején van, nem a végén... De mire a végéhez ér az olvasó, könnyen elfelejti, hogy az elején már egyszer előfordult... Ott állok a Váczi-utczában és fáj a fejem. Husvét van. Nemsokára tavasz lesz. Hátha megjön a tél is? ... Mért ne jönné meg? Miért? Miért? ... Herczeg!...

Herczeg? ... Miért herczeg? ...

Ott állok a Váczi-utczában és szeretném elolvasni a könyveket és szeretnék új címeket adni a könyveknek. Nini! Ott egy kötet, mesevirágos fedélrajzzal, szócsezzsiós czimbetükkel, csak ennyi: »Versek!« Ugy látszik, Kazinczy Ferencz idejéből maradt ránk... Megnézem, ki írta... Egészen fiatal, modern költő. Ősmerem is a verseket. Milyen kár, hogy az ifjú nem fogadta még tanácsomat a czimet illetőleg. Pedig nagyon jót ajánlottam neki: hangzatost, mély szonoritást, jellegzőt. Ezt:

»Jertek csendes vasárnapok ünnepi hangulatotokkal és délutáni borbélytalanságokkal!«

Mennyire kifejezte volna ez a cím a finom levegőt, mely a költemények »domestique« hangulatából kiáradt!

És eszembe jutnak a saját verseim; azok, melyek csak majd a karácsonyi könyvpiacra fognak kiadót és kirakatot találni. Azok a finom versek, melyek hajszálcspontossággal jelzik raffinált idegállapotom alig érzett megnyilatkozását is. De lelkiszememmel már most látom a minden eddig felülmúló, lebíró, megfőző czimet, melyet majd a piktor mesteri keze fog kacskaringós czikornyássággal odavarázsolni a kemény papírfedélre.

»Maradjatok nálam, ti lelki szegények, akik gémberedett ujjal nyultok fel az ég felé, mintegy könyörögve hozzám, hogy bocsássalak benneteket ki! ki! ki! De én nem könyörülök rajtatok, mert amit kint elvégezni oly kedves volna nektek, mi gátol meg benneteket abban, hogy bent végezzétek el? Vagy csak boszantani akartok engem, aki a mesterek mestere, a mesteretek vagyok? He? ...«

Ez aztán a cím!

Ott állok a kirakat előtt és eszembe jutnak a régi idők. Miért nem voltak az én időmben modernek a költők? Miért nem adott Pósa Lajos ilyen czimet a könyvének:

»Csingilingi, bingilingi, pruczki-fruczki, gügyü-gügyü-pruty!«

Vagy a megboldogult Reviczky Gyula:

»Meghalt a nagy Pán, a nagy Pán meghalt. Nemistudtamhogybetegvolt szegényke. Pediginfluenczában halt meg. Szegényke.«

Vagy a megboldogult Arany János:

»Edvárd király, nem is tudtam, hogy körülte csend, amerre ment, a velszi tartomány.«

Bezzeg akkor másképp volt; rövidebb volt a cím és inkább a versek voltak hosszabbak. Most rövid vers, hosszú cím; sőt kevés vers, hosszú cím; sőt, semmi vers, csak cím; sőt nemsokára jön a költő, aki kiad egy kötet czimet.

Mert csakugyan! Mi kell a csupa érzék értelemnek? A hüvelykujja bütykéig intellektuellnek? A kulturmámoros új embernek, az Embernek? Czim kell és hangulat; olyan hangulat, melyet ne zavarjon alakatlan formaság és betükből összeállított fogalom. Mire való a kopott logikával és fakult szintézissel megcsinált mondatfüzés az idegnek? Mit jelent a modern lénynek például ez a sor: »Három árva sir magában?« Semmit! Négy szó, amely szürkeségével elfogja a hangulatra szükséges esztétikusságot. Ehelyett mennyivel szebb volna fonétikai megoldásban a következő: »Bü! bü! bü!« Kevesebb betű és mégis ugyanazt jelenti. Három bü három árva sirását jelzi egymagában.

Vagy: »Ágnes asszony a pataokban lepedőjét mossá, mossá.«

Mennyivel szebb volna így: »Brr! bűgy pacs pacs!«

Ágnes asszonyt az egy brr-szócska valósággal lelkünk elé varázsolja, amint bűgy (a pataokban) pacs-pacs (lepedőjét mossá-mossá).

Ez lesz majd az új költészet. Finoman diszkrét, mert csak hangulatot ad, anélkül, hogy mellékképzetekkel zavarja, szótlan, mint az árnyék, vagy a halál. Ezek a megtisztult formák. Egy kötetre való ebből a hangverselésből rengeteg gyönyörűséget fog okozni tulhegyezett idegű egyéneknek. Amikor megjön majd az új verselés kora, csak a cím lesz az, mely még szavak összetételéből fog állani. És mennél hosszabb lesz a cím, annál kevesebb betű fog a költeményekben tiszta hangulatot nyújtani.

Fantáziám beröpi a még soha nem volt éveket és ott látom magam a jövő évtized könyvkirakata előtt. Mennyei gyönyör! A czimszallagok ragyogó kaleidoszkópja; kacskaringós fedélrajzok... és már a fedelen a versek! Hatszáz magyar nemzeti vers a fedelen... Czim ellenben nem látható sehol... Istenem, mi a címe ennek a kötetnek? ... Hatszáz vers a fedelen; vajjon hány vers van a kötetben? ...

Egy sem. A kötetben van a cím.

Maitre Jacques.

Hazatérve.

Ami szépet láttam
Világot jártamban,
— Csillag kedvemben —
Félősen, nagy gondba',
Kicsiny ékszerdobba
Kellott vón' eltennem;
Hogy majd ha teveled
— Tán karácsonyeste —
Már egyedül hagytak,
Mindent szemed elé,
Szépen egymás mellé
Kirakosgathassak.

Marczali Póli.

INNEN-ONNAN.

= **Az áldozat.** Szopós báránycák bégetésének reszketeg kórusa szólal a piaczkok és vásárcsarnokok kofazsivájába. Hattyufehér, bodros fejecskek billegnek a gyöngye kis testeken; száz meg száz ártatlan, butuska szempár bámulja a mészáros-legényt, a kövér szakácsnét, az alkudozó nagyságát és a fényesre fent kést. Tegnap még meleg gyapjűgözők közt, szénaillatos alkohomályban dőzsöltek és lakmároztak az anyjuk duzzadó, rózsaszín tőgyén; már be-beszökött hozzájuk a zsendülő mezőkről a szél, édes füvek, primulák illatát hozta és felpeszditette bennük a vágyat, az örömet, olyan jó élni, olyan jó élni! De egy reggel, amikor a Rómába induló sok-sok harang igen nagyon szólt, ezüstnyelven, aranyhangon messzire zugott, akkor megmarkolták őket zord, kemény kezek és azt mondták nekik: »Husvét van, gyertek, báránycák, vásárra, kés alá, pecsenyéstálra, az Isten és a szeretet nevében ünnepi étel lesz belőletek, szent eledel, zsemlyemorzsában piritva, gyöngye zöldborsóval az Isten nevében«. És a szegény kis butácskák csak bégetnek ott a piacon-busan, és reszketve fáznak, és nem tudják, milyen nagy tisztesség az, jómódu és vallásos uraságok husvét pecsenyéjének lenni, templomban megáldatni, szentelt vízzel megszóratni, keresztalakban torkonyagatni. Nem tudják, hogy minden ünnep áldozatot kíván, ártatlant és gyöngét; már a régi emberek bálványá torkában is ifju szüzeket sütöttek ropogósra. Karácsony ünnepén serdülő zöld fácskák tövébe vág a tagló, pünkösdi napján a virág-bimbóknak és galambfiaknak kell sorbahaladni és a boldog husvét hajnalon Isten báránycáinak gyöngyöző, piros véérébe mártogatja kését a jámborak hagyományá. És az embernek ilyenkor csak az jut eszébe, hogy akiknek ennyi verhullás, ennyi elvonagló élet kell nagyszerű ünnepein a szeretetnek, mit kívánnak azoktól a gyölölség harczos hétköznapjai? ...

= **Nemzeti ünnep.** Kedves, vén hőse a szónak, nagyálmu legény, öreg obsitos, vitéz Joannes Hány ilyen mesélget mostanában majd a megidvezült ősz magyaroknak a mennyei korcsma asztala körül: Szerda hajnalba, ahogy a nap első tűzrózsája felnyitotta a sugárzó kelyhét, költőget ám engem édes aluvásomból, cibálgatja a felhőpaplanom szélit Péter bátyám, a szentséges kapus. Aszondja, csülsz komámuram, de sebtén, valami staféta gyűtt kegyelmedér a földi világból. Huzom a papucsom, szaladok ki az ámbitus elé, hát rittig, a legpirosabb virradatfelhő közepibe ott terpeszkedik egy rengeteg csuda, se madár, se szekér, mégis akkora szárnyakon billeg, mint a nagy turul, mégis kerekék zugnak a farán és ember ül benne. Ember ám, még pediglen az én hazám fia, jó magyar beszéddel köszönti rám a reggelt, hogy vitéz uram, ne álmélkodjék, szálló hintóban jár ám eztán a magyar a levegőgben, nem löcsös szekéren, földi sárban! Én pedig abbeli járatban volnék, hogy elvigyem kegyelmedet, mert nemzeti ünnep van máma és a magyar nép szívesen látná öreg vitézét az ünnepi torban. No lám, az angyalát, rikoltom neki, és egy-kettőre kész a parádé, ahány magyar angyal csak van a mennyégben, mind segíti a csizmát pucolni, lódingot kefélni, csákórozást, sarkantyut fényesíteni, aztán belelépek nyalkán a szárnyas alkotmányba és neki a kék ködvilágnak, aranytengernek, édes földi tájnak! Esti kilenczig szólt az égi urlaub, de mi türes-tagadás, amikor a kisangyalok a déli aranyharangot kongatni kezdték és szent Cziczelle befőzte a levest, én már megjöttem, még be is vágtam nagy haragomban magam után a mennyei kaput, de úgy, hogy meghallhatták a dörgését Pesten: Mert lám, a repülőmasinás ember hogyan becsapott, nem is volt az az istenadta igazi magyar, csak valami magyarba ójtott rácz vagy angyalus, mert ahogy nekiszállunk

nagy Budapestnek, látok bár egy-két zászlócskát, de csak itt, amott, azok is mind olyan csüggedten lógtak, mint a koldus-asszony köténye. És az utczákon ünnepi sokaság sehoh, se kipirult képű, daloló diákok, se fehérbe öltözött lányok, se cifra parasztok, se deli urak, se ökörsütés, se bor, se banda, semmi. Szutykos viczenék surolták a lépcsőt, órájás talyigák hordták a szemetet. Hétköznapi gunyák és hétköznapi ábrázatok, amerre csak nézett az ember. Hát hol itt az ünnep? — kértem a szárnyas kocsisztól; az csak vakarja a fülit, aztán kiböki, hát tudja, vitéz bátyám, éppen azért hívták kendet az urak, mert egy kis baj van; mert ez csak olyan urakcsinálta muszájünnep, hát a nyakas magyarok nem igen tartják. Aztán röstelkednek az urak és azt szeretnék, ha ezután legalább a mennybéli magyarok megünnepelnék ezt a lenézett napot! Hej, Hány bátyám, ha kelmed akarná! Tud kegyelmed mesét mondani; nem is köti magát olyan nagyon áperre az igaz szóhoz. Hogyha odafönn valami pompás dáridóról mesélne nekik, bizony kedvük jönne ünnepet ülni; meg is hálálnák az urak a fáradozását. Elhallgass, — mondom — az angyalát, hát azt gondold, hogy én majd parancsszóra hazudni tudok? Fordítsd csak vissza, német, a szekered rudját és mondd meg a gazdának, ne is erőltesse a magyart! Ünnepel az, ha a szíve ráhajlik, még akkor is, ha csendőrszurony és hajdukorbács tiltja el tőle, ha titkon, lopva is, ahogy valaha még az ágy szalmájába takargatva, vagy Mária-képpel befödve, rejtve megőrizte egy üldözött bálványá eltiltott képét, úgy megőrzi az ünnepeit is, — de ha nem akar, hiába dobolja annak a kisbíró, hogy ma ünnep van, ha az a belső öregbíró helybe nem hagyja ...

* * *

⊙ **Cherven Flóris.** Budapest intelligenciájának a fele az ő keze alól került ki és aki nem földrajzot vagy matematikát tanult tőle, az bizonyosan irodalmat vagy történetet. Cherven Flóris mint a legnépszerűbb pesti igazgató fogja megünnepelni most félszázados jubileumát. Ötven év, — mondják a banketteken elmélázva — hja, ötven év ... Egy tanárembernél ez az ötven év azonban többet jelent a banális sóhajnál. Más jubilánsok az ötven évből huszonötöt elaludtak, Cherven Flóris azonban már naponta reggel nyolcztól kilenczig is tanított és csak egy tanáriélet keserves pontossága után jutott az igazgatói székbe. Élvezet volt az ő iskolájába járni, olyan jószágos igazgató lett. A tanítványai pedig, akik közül ma sokan büszkeségei az országnak, azt bizonyíthatják, hogy milyen szigorú ember Cherven Flóris. Zichy János grófból, akibe szintén ő oltotta a tudományt, e szigorúság nélkül talán nem is lehetett volna miniszter Magyarországon.

* * *

= **Tetemrehívás a Gyepe-utczában.** A ferencvárosi sikátor során, mint egy rongyos és jótorku rikkancs, úgy megy futva a hír egy édesanyához: — jöjjön csak ki, az utcán elesett a kisfia és az orra vére foly! Az asszony siet a hír nyomában, az aggódó anyák riadt futásával siet; az utcakőre arczzal borulva csakugyan ott fekszik a kis gyereke, akinek egy félóra előtt még lekvárral kenték meg az ozsonnai kenyérkaréját; aki tíz perczzel előbb még a szomszédos kapualjban verkliszóra tánczolt, most csuromvéresen feküdt ott fölnevelő dajkájának, a pesti utcának keblén. És amíg elernyed a kis teste lassan kihűlt a sikonagató anyja ölében, addig kitudódott, hogy miért esett el és miért foly a vére: idegen suhanczok lesöretezték flóbertpuskából, mint egy vigyázatlan kis verébmadarat szokás. És mint egy ember, úgy kereste az egész Ferencváros a hatéves gyermek gyilkosát; detektívek, iskolaszolgák, tanítók és diákgyerek mind keresték, amíg éjszaka végre kihuzhatták az ágyból a flóbertes kölyköt és vihették a híres-neves gyermekbíróhoz elé: itt van a gyilkos! Pedig, tessék

csak jól meggondolni, talán nem is egészen az a kölyök volt a gyilkos. Talán egy kicsit gyilkos volt az a pesti nyomor-hagyomány is, amelynek nevében tele van őrangyalok figyel-mébe ajánlott kósza gyereksereggel az utcza. A szegény ember gyerekének nincs otthon helye; a szobában kvártélyosok vannak, a konyhában mosás van, az udvaron házmesteri szigorúság van, marad hát villamosaival, székértumultusával, gonosz csirkefogóhadával az utcza, és mert pesztonkát tartani nincs mód, marad az őrangyal, aki pedig; mint a minden-napi példák mutatják, vagy nagyon el van foglalva, vagy rossz-szul vigyáz, vagy pedig jobb szeret falun lenni, ahol végre is, ha a meszesgödör be van takarva, a harapós kutya lánczrakötve és a tüziszerszám biztos helyre rakva, nem igen érheti vesze-delem a rábizott virgoncz pulyákat... Talán gyilkos egy kicsit az az indolencia, amivel a tekintetes törvényhozói Karok és Rendek ezt az egész fegyverügyet lefitymálgatják; a mezők nyulacskáira és madaraira igenis vigyáznak bizonyos vadászti tilalmakkal; a foszforos gyufát már máglyára kíván-ják, sőt mozgolódní kezdenek a marólug nagyon szabad patak-zása ellen, hogy ne haljon meg annyi szerelmes cseléd; de a fegyverviselés, úgy látszik, korlátlan és örök szabadprédája lesz az emberi könnyelműségnek; hiába van majd minden napon — az öngyilkosokról nem is beszélve — a tréfából czélba-vételnek, véletlen elcsülésnek, szerelmi mészárlásoknak és boszumerényleteknek tiz-husz nyomorékja, holtja; a fegy-vert adják és veszik olyan szabadon, mint a cipőpertlit vagy fogpiszkálót. Pedig igazán ideje lenne féket kötni a robbanó halálnak oly játékos-könnyedén elcsettenő kis aczélnyelvére; és ideje lenne fölmondani az őrangyaloknak és beleírni a cseléd-könyvükbe, hogy hanyag, rossz pesztonkák, nem lehet bennük bizni...

* * *

▷ Joshivara. Ötezer apró házacska emésztt el a tokiói tűzvész, liliputi, kedves japán házakat, a festett leányók ghejtőjét, amelyet tündérvárosnak neveznek. Az egészben csak az a megható, hogy a lapok majdnem nemzeti gyásznak tüntetik fel az eseményt. Nem egy bünbarlang égett le. A japán morál nem tekinti bűnnek a szerelmet. Nyíltan beszélnek róla, a gésa is az utcán festi magát, ott fényesíti kis körmeit egy asztalkánál, ott csinositja és piperézi magát a szerelemre, a szeretői előtt, amint az angol szakács is nyílt tűzhelyen, a szemünk láttára főzi az ételt, amely pár percz múlva az inyünket csiklandja. Ebben van valami becsületes. Csak mi nem érthetjük meg, hogy a tűzkatasztrófa után seregestől tódultak oda Tokio ifjai. Mit kerestek ott? Egy színes gyékényt, egy szoba helyét, egy megrepedt tükröt, egy kis ágyat, a meg-pörkölt gerendák és a szétcsurgott arcfestékek között. Ezek-nek a boldog és naiv keletieknek még itten is akad édes emlé-kük. A japán riporter pedig ezen a napon vezércikket írt és meleg költészettel és naiv cseresznyevirággal koszoruzta meg a ferdeszemű gésákat.

* * *

= A bolygó dáma. Egy név nyilallik keresztül az éjjeli Budapesten, egy viharosan ismeretes név, és az emberek mosolygó csodálkozással kérdik: »Nini, hát Párisban komo-lyan veszik Freystädtler Flóra életét, szerelmeit és szenvedéseit? Annyira komolyan, hogy börtönbe csukják?« És ez alkalom láncszemébe fogva, egész vitahálót fonnak Páris és Budapest városa, ugys mint erkölcsi tényezők között. Azt mondják, lám, Párisban becsukták azért, amit itt elnéztek neki, a ledér Páris hát mégis jobb erkölcsű, mint a fekete Pest. Aztán azt mondják, ugyan, Párisban egész a törvényes követ-kezményekig tudott szerelmileg kicsapongani ez a vén vihar-madár, aki itt nálunk már csak kibiczkedett a gyönyörök játéka körül, akinek itt a kevésbé idült kókottok nagylelkű lovagjai csak úgy kegyelmi kedvből ajándékoztak egy-egy vacsorát,

egy-egy pohár bort, akinek a hordárok is a szemébe nevettek és akinek láttán bibliai liliomös Józseffé vált menten mindenki, annak még Párisban akadt embere, ki segített neki közerköl-csöket botránkoztatni, akkor hát Páris mégis undokabb Pest-nél! Valójában pedig a bolygó dámának Pest is, Páris is sifli. A bünök és mámorok híres városa az ő utjában csak afféle közbeeső állomás volt, ahol kiszállt körülnézni egy kicsit, és lemaradt a vonatról, ottfelejtődött. Ő Kanadába indult. Egy pesti éjszakán hallott mesélni bizonyos gyarmatokról, ahová valósággal körözik és toborozzák a feleségnek valót, mert alig van nő, de sok-sok férfi van. Ő ekkor a mesebeli süket vénasszony mohóságával kapaszkodott a szóba: »Hol is az a gyarmat?« És odaindult. És ha Páris erényes szigorának rablánczai majd lehullnak róla, bizonyára siető vágyakkal és éledő reményekkel fog elhajózni e csók-Eldorádó csábító tájai felé...

SZINHÁZ.

Vigszinház. *Utánam!* A tekintélynek megvan a maga szuggesztioja, úgy látni, az antiteknitelynek is. Így tör-ténhetett, hogy kritikuskaink javarésze a mult héten lepsz-szegte az »Aprés-moi«-t. A közönség izlésével való szembe-helyezkedésre kevés rosszabb alkalmat kereshetett volna. A Bernstein-név átka alaposan megülte az irodalmi elfogult-ságot. A korábbi darabjai, amelyekről tudunk, befolyásol-hatják Bernstein egyéni finnyasságáról való nézetünket; a legrövidebb útját választotta a pénz- és sikerszerzésnek, miért irt volna másképpen, mint ahogy tette: De most, a Comédie számára kiöltözködött, meg akarta becsülni a társaságát és úgy beszél, ahogy a legjobb irodalmi körök-ben szokás. Igaz, az ordináresásra éppen úgy születni kell, mint a finomságra. Bajos-elhinnünk valakiről, hogy egyszerre mind a kettő. De Bernstein az egyetlen példa-e a művészet-ben, aki a céljai szerint választja meg az eszközöket? Ebben a darabban mást akart, hát másképpen beszél. Az irodalmi multja nem tiszta. Ezt senki sem vitatja. De viszont megdöbbenően érdekes és szép, amit most csinált. Egy maupassanti erővel megfogant mag, amely a szinpadon természetes módon másképpen csirázik ki, mint más talajban. Valaki meg akar halni. A Browning csöve már az agyán. És gondolatban még egyszer bucsut vesz a feleségétől. A legutolsó pillanat egy rémes felfedezést tartogat a szá-mára. A felesége megcsalta. És most, hogy életének csődje még jobban megtetéződött, — életben marad. Hogy ahogy elmondja: csupa technika? Nem egészen tudom, hol végződik az irodalom és hol kezdődik a technika. De ahogy magával visz, nem a demagóg eredagadt rekedtsége, amelybe önmagát is belefanatizálja, hogy én is higgyek neki, hanem a lélekjelenlétének parancsoló harsánysága, amelylyel had-vezéri biztonsággal látom nyeregben a legszedítőbb hely-zetekben. Nem udvarolja körül a témát, hanem férfias erővel megragadja. Ez nemcsak bernsteini, hanem drámairói vonás is. Kosztolányi Dezső írta a napokban ezen a helyen azt a finom megjegyzést, hogy nem kell félni a halk, a suttagó szavaktól a szinpadon. A szinpadon talán nem, — de a nézőtérén! A szinpad pszichológiája a nézőtér pszichológiája. A karzat pedig ott van a földszinten és a páholyban is, a dekoltált és diadémós varrólánnyok, szmokingos és kopasz-fejű diákok között. A szinház az *karzat*. Bernstein korábbi ordináreságai sem hatottak kevésbé, mint ez a gyönyörű tragédia. A Comédieben meg éppen ez bukott meg. Ahogy egyszerre fizetéképes lett, a régi irodalmi adósságait most hajtották be rajta kritikusai végrehajtói. Bíró Lajos kitünő fordításában Varsányi Irén és Hegedüs Gyula, minden-legszélsőbb elragadtatásunkra, méltón játszották a darabot.

(Cz—k.)

ZENE.

Erlanger ur.

Erlanger ur pénz- és zeneszerző. Pénzt sokkal többet szerzett már, mint zenét, mert milliója sok van már, de operája csak egy. Az arány a pénz és az opera közt mutatja legjobban, hogy a sors milyen különös jóakarattal viseltetik Erlanger ur iránt. Csak egy operát íratott vele, nehogy a tulásba vitt produkció feleméssze a pénzét. Mert annyi pénze még Erlanger urnak sincs, hogy több operai szerzeménnyel boldogítsa a világot. Az az egy opera, melyet eddig irt, millióiba került már s így érthető, hogy Erlanger ur megmarad az Egyke mellett a zeneszerzés terén. Egy operát elbir, de honnan vegyen annyi milliót, amennyi több zeneszerzeménynél az elartásához szükséges. Az Erlanger ur zeneszerzeményének ugyanis az a baja, hogy nemcsak a szerző, de a közönség sem bírja el. És ezért Erlanger ur fájdalomdijakat oszt ki azok között, akik zenéjét végighallgatják. Most azt ambicionálja Erlanger ur, hogy a budapesti közönség füttyülje ki azt az operáját, mely a keresztség alkalmával Tessa nevet kapta Erlanger urtól. Az operát már kifüttyülte London, Páris, azonban Erlanger ur a pestiek füttyére is kíváncsi. Szereti ezt a zenét. Perverz gyönyöre, hogy a különböző fajok füttyeit tanulmányozza s európai körútjában most Budapestet érintvén, nem akar tovább utazni, mielőtt a budapestiek füttyeit meg nem ismerte. És a m. kir. Operaház átengedte énekeseit, zenészeit, páholyait és összes ülőhelyeit Erlanger ur ambícióinak és legközelebb az állam pénzén fizetett operaházi személyzet Erlanger ur privát szórakozásait fogja szolgálni. Kiadják neki a színházat és személyzetét egy estére s napidíjjal szereznek neki annyi közönséget, amennyiből egy közepes nagyságú füttykoncert kitelik. Ehhez a koncerthez Londonból és Párisból kapjuk a kottákat. Ott a közönség már megadta Erlanger urnak a magáét: nemcsak az operáját füttyülte ki, de őt is füttyező mellett kísérte végig a két világváros utcáin. Ilyen diadalmenetet még nem látott a világ, s ha Erlanger ur szereplésének van valamely értelme, az csak annyiból áll, hogy végre Budapest is megláthatja ezt a legkülönösebb diadalmenetet, budapesti kiadásban. De hát a m. kir. Operaház feladata, hogy ilyen diadalutakat rendezzen? Az Operaházra nem egyszer fente fogait a magánvállalkozás, de a kultuszminisztérium mindig visszaszorította a tolakodókat. Ugy látszik, a milliókkal rendelkező dilettantizmusnak mégis több joga van a bérletre, mint a professzionátus, de hozzáértő vállalkozóknak. A dilettantizmus jöhet, mert rossz előadásával nem ad példát arra, hogy jó előadást hogyan kell rendezni. A dilettantizmus produkciója után az összehasonlítás még a mai rendszert is jónak mutatja. Milyen jó, hogy Erlanger ur nem tudja, hogy az Opera vezetősége őt nivóreparálásra akarja felhasználni. Ha tudná, vagy csak sejtené, hogy a mi Operánknak ő legalább akkora szolgálatot tesz, mint Operánk öneki, de hogy is váltaná meg pénzen az előadás jogát. Ellenkezőleg: még ő sarcozná meg a m. kir. Operaházat.

Művészet.

Az Angelusz.

A tizenkilencedik század festésének legnépszerűbb és legismertebb példája kilépett elvonultságából, lemondott a magányosságról és azzal az egész gyűjteménnyel, amely eddig is köréje csoportosult, átköltözött a Louvreba. Nincs már szükség a többé-kevésbé töredékes kivonatokra: ezentul az eredeti, teljes fogalmazástól lehet számonkérni hatásának titkát.

Két emberi alak az előtérben, messze csendesen összeér a szántóföld és az ég. A látóhatáron félig látszó kis falusi templom. Harangja vékony, éles gyermekhangján most foghatott esteli énekébe és abbahagyta a parasztleány-nyel és parasztlánynyal a munkát. Még egyet-kettőt reng a földbehágott vasvilla magasbanyuló nyele, azután megnyugszik, mozdulatlanul áll. A taliga is legubbasztott. A két ember pedig mellére kulcsolja kezét és imára hajlik a fejük.

Kihullatták kezükből az uralkodás jelvényeit: a munkaszerszámokat. A természet azért most is alájuk rendeli magát. Szinte tagadja nagyságát, laposan, feltűnés nélkül iparkodik hátrább vonulni. Az áhitattól és fáradtságtól görnyedt sötét alakok végigrajzolódnak a szántásokon, felnyulnak az égre és hogy így megnövekedtek, szemlato-mást is értük és miattuk van minden, munkájukért, szenvedésükért, belenyugvásukért. A rögök, a barázdák, az egész határ letörpül mellőlük öntudatlan létezéssel-beteljesedtségben és bennük buggyan fel nehézkesen magára ismerése, a fájdalmas sors megértése és vállalása. A munka, a fáradtság, az élet áll törődve a mezőn, úgy, amilyennek a ritka szünetek idején érzi magát, akkor, amikor visszatekinthet néhány pillanatra.

De nem juthatott még idő ilyen szimbólikus gondolat-sorok összefűzésére és máris tiszta, határozott, később legfeljebb gyengülő érzést támaszt a kép. Az erőtlenség emelkedésű vízszintes sík. Rajta elől két tömört, tudatosan sulyos, nagy, függőleges, a felső végén mind a kettő eltörik, így céltalan a felfelé törekvés. Ez fordul közvetlenül az emberhez, és ha mégis a közvetett, a gondolatokba átszámított benyomás vésődik az emlékezetbe, az csak annyit jelent, hogy fogalmak érzékelésére és megőrzésére mindannyian be vagyunk rendezve, a látás azonban szemkultúra híján szervezetlen.

A vízszintesnek és a függőlegesnek viszonya a függőleges töröttségén kívül is nagyon differenciálódott; ami csak a tiszta felépítés, a nagy áttekinthetőség miatt nem szembeszökő.

A vidék nyugodtan, szinte egyszintűen, lanyhán, alig észrevehető hullámveréssel vonul befelé, az egyes mezősávok határvonalai néhol pontosan párhuzamosak, — a két ember szembefordul, sziluetjük a vidék nyugalma-hoz képest élesen szögelt és mozgalmasság. Az öntudatnak, a fájdalomnak és a lélektelen nyugalomnak az ellentéte.

Az alakok vonalaik tagozottsága által sem veszítenek monumentalitásukból, fölényükből, mert a kis elaprózódást bőven egyensúlyozza az, hogy színben erősebbek, változatosabbak és mégis összetartozóbbak környezetüknél.

A mezőn egyhangu barnászöld világosodik hosszú sávokban a látóhatárig, ahol átfordul az égbe, a világoskéknek, a halványsárgának, a fákó narancspirosnak valami fáradt, szomorú, alig egy-két színesebb folttal hangsúlyozott összeszívódásába.

Az alakok színei, már egészen általánosan is, úgy, mint maguk az alakok, sulyosabbak, anyagiabbak. A férfinak sötétkék a nadrágja, imára kulcsolt kezében tartott kalapjának feketésbarnája köti egymáshoz a világosabb barna

daróczkabátot és a fapapucsot, napbarnított mellén szétnyilott a szürkésfehér ing. A nő szoknyája piszkosbarna, blúza sárgába játszik, az ujjak rajta fojtott bordók, a fejkötő blúzsínü, a ráncztalan fehér kötényt sulyos árnyékok fedik. De ezek a komoly, gyűrött színek nem élnek külön életet és nem is különödnék el egymástól. Az ősidőktől változatlan, egybeszabott munkásruha, amelynek törvénye a legszükségesebbel való beérés, a nagy sikok rajta és a nagy vonalak, a fejtől lábíg erő széles, fáradt ránczok mindent egységes keretbe foglalnak, mindent összekapcsolnak.

A közbül-közbül kiütköző világosabb színekre sulyos szerepek vannak bizva, amelyek teljesen elfoglalják őket. A férfi ingének két vékony fehér sávja például alátámasztja a fejet és amellett átvezeti az alak sötét foltját a világos égre. Mozgásra tehát nincsen semmi szabadsága.

Az emberek irányuknál fogva és földtől égis éréssükkel épp úgy uralkodnak a téren, mint sulyukkal és szíveik által. De azért az egyensúly nem billen fel, hiszen a határ monotonitásában óriási, és, ha a két paraszt az égbe nő, a talaj alóluk tovább nyulva éggé lesz.

Az alakok ugyan bele vannak komponálva a térbe, de az összeépítés nem a legszilárdabb, nem örök időkre szóló. Nem egész tömegükben ponderáltak, csak fejüknél és lábukkal vannak lekötve. A két sulyos, kerek, kiszámítható magasságu fej löki fel a végtelen felé az egész könnyű, egész alakatlan eget, az ég kiemeli az emberek meghatározott nagyságát, az emberek égnek mutatják az eget, az egyik a másikra van utalva, a kettő nem is lehetne meg egymás nélkül. A motívum magában véve kitünő, csak éppen megmarad elszigeteltségében, nem fejlődik tovább. Lenn pedig a színben is alig különváló sulyos papucskok nyilnak szét szinte a mezővé. Ez hivatkozás arra, hogy az ember és a föld egy materiából valók, ami egybeült nem igen nyilvánul. De emez egység mellett vannak fontos különbségek is, amelyek nem érvényesülnek és így a kettő viszonya nem tisztázódik. Az emberek tehát kissé bizonytalanul kezdődnek, a vertikális tövében is meginog, ami ugyan nem ellenkezik a kompozíció értelmével, de talán egy tulságosan fontos összefüggést homályosít el.

Itt némi változtatással könnyen lehetett volna segíteni, a művész tehát nem jobb híján nyugodott bele a csuszós megoldásba, hanem választott a kínálkozó lehetőségek között. Ha például kissé megnyomja a barázdák és a papucskok határait és azután erőiesen egymásba vezeti a vonalakat, de nem párhuzamos fektetéssel, hanem feszült szögbe állítva őket: a viszony rögtön tisztázódik. De mintha szándékosan nem akarta volna a kompozíciót változtatatlanná tenni, mintha szándékosan tért volna ki annak a szimbolizálása elől, hogy az ember szenvedése és munkája szükséges, örökkévaló.

A kép hatása eddig azért monumentális, mert a formák teljesen teleszívták magukat a tartalommal és magukban impresszionálnak ugyan, de nem válnak el egy pillanatra sem igazolójuktól, a velük kifejezett cselekvéstől. A tiszta, elvont művészet magába olvasztotta, tényezőjévé tette, átlükteti életével a szemlélők fogyatékságánál fogva szükséges rosszat. Most azonban hamis hangok sipitanak ki a melódiából. A formák viszonya nincsen tovább elmélyítve, a tartalom azonban még folytatódik, még gazdagodik részletekkel.

Távol a kis templomtorony, ahonnan a harangszó érkezett, a szem számára sem egész hivatástalan még: mártékot ad az alakokhoz, segíti valódi és mostani, pillanatig tartó nagyságuknak elképzelését. De már a két munkaszerszámnak, a taligának és a vasvillának formailag nincs semmi keresnivalója, vagy legalább olyan alakban nem, amilyent kapott. A taliganyél és a kis szekérrakomány előttte inkább csak feleslegesek: nehézkesen és tisztátalanul ismétlik a mező vízszintes vonalát. De már a taliga kerek

és a vasvilla nagy, ferdére dőlt nyele egész megemésztetlene, egész nyerse, bennük az anyag érvényesül a szervező értelemmel szemben. -----

Talán kicsinyeseknek látszanak az efféle kifogások, pedig nagyon jogosak és jelentősek. A törvény, a jelenségek rendjén uralkodó és szavakkal megfoghatatlan törvény elveszíti nyilvánvalóságát, a természet többé nem az ő látható alakra váltása, ha kivételek is lehetségesek. A törvény képe egyszeriben a pillanat benyomásává, néhány szép vonal és folt ügyes összetalálkozásának lejegyzésévé változik át.

Milletnél tehát néha erősebbek voltak benyomásai. Amellett önála nincsen, becsületesebb festő a művészet történetében. Így szinte valami guny van abban, hogy fogyatkozása a többé nem egészen zavartalan hatásnak körmönfont eszközlőjévé lesz, lefoglalva az érdeklődést arra az időre, amely alatt a formák viszonya gondolat-sorokká számítható át.

*

Ha Millet Angeluszában új utat mutatott volna, ha a kezdeményezés erejét nyilvánította volna általa, akkor a kis hibákon épp oly kevésbé szabadna fennakadni, mint az eszközöknek talán tulságos egyszerűségén. Csakhogy a téma, a tisztán festői tartalom itt igazán nem volt új, úgy, hogy az általános elismerés tulajdonképpen csak a végleges fogalmazót illetné meg. Erről pedig itt nem lehet szó. Így az Angelusz előbb-utóbb egyszerű állomássá lesz azon az uton, amely a pompás, csupa egység, erő és önkéntelen nagyság Brouwertől elvezet a bolond és egyszerű Van Gogh-hoz.

Feleky Géza.

Nagy Zsiga. Nagy Zsiga Munkácsy tanítványa. Azok a krízisek, amelyek a nagy mester fejlődésében megdőbentő erejű rázkódtatásokra vezettek, megmutatkoznak az ő művészetében is, csak éppen elgyöngülve, sokkal tompábban, határozatlanul. Magyar művészsorsa a sorsa, de híjával van a tragikus arányoknak. Nála nincsen küzdés és bukás, csak próbálkozás és beletörődés. Munkácsy művészetének az a szomorú tanulsága, hogy az ő korában magyar még elszármazottan sem érhetett ki legnagyobb művészszé. Nagy Zsiga esete pedig példa arra, hogy a közepes művésznek ma nincs helye Magyarországon. Ha Nagy beleszületik egy erős akadémikus hagyományba, akkor becsületesen, nagy tisztességgel csinálhatott volna olyanfélé, mint mások előtte és körülötte; egyénietlen maradt volna és hideg, de simán bonyolódna ki képei és hibátlannul. És még csak akadémikussá sem kellett volna lennie, végre is ő nem olyan művész, akinek nincs választása, aki előtt csak egy lehetőség van. Csatlakozva az új igazság és új szépség hirdetőihez, ma glosszálná a glosszákat és változatokat írva változatokra, mint mások ahnyian. Így a határozatlan törekvésű magyar művészeti alakulások mintáztak rajta először, azután Páris, ahol azonban idegen maradt és idegennek kellett maradnia. Nem volt semmi, ami eldöntőleg irányíthatta volna és kezdettől fogva úgy inoghatott volna erre-arra, ahogy még ma sincs megállása. Ez az elhatározatlansága oka aztán annak, hogy mindig megakad a studiumnál és nem tud eljutni a teljes, magában lezárt művészi alkotásig. De így is észre kell venni a napfényes képekben a merészséget, az erős ellentéteknek kiméletlen egymásrabocsátását és becsülni kell festőjükben, hogy van vállalkozó kedve és kitartása nagy bibliai képekhez és a mindennapos élet széleshullámu eseményeinek megkomponálására. Meg aztán nem is merő hetvenkedések nagy yásznai. A Művészotthon egyik oldalsó szobájában egy sor rajzot látni, amelyek a Parázna nőhöz készültek előtanulmányokul, kissé iskolások: de az iskola jó és kordában tartja őket. Szép, nagy, nyugodt mozdulataik vannak a férfialakoknak, szépvü, kerekhullámu vonalakra helyezkednek a karok.

(F—y.)

Nők a Nemzeti Szalonban. A Nemzeti Szalon inyenček számára állítja össze a fogások sorrendjét. Mielőtt az izletes falat jönne: Kernstockék kiállítására, feltálat valamit, ami se hus, se hal, legfeljebb főzelékféle és annak is olyan, hogy nem lehet tudni, miféle növénynek a leszármazottja. Jó, jó, igazán kedves a Nemzeti Szalon higiénikus gondoskodása, csak ne keltek volna fel a vendégek már réges-régen hosszú és rossz-főztü ebédje mellől. Így Kernstockéknak majd csak helyt kell állniok magukért és semmi értelem sincs abban, hogy többé-kevésbé ügyes és többé-kevésbé kedves hölgyek teleaggassák a falakat kisebb-nagyobb képekkel. Ezekről a képekről talán ha négy szemközt lehetne valami szépet mondani az illető hölgynek. A nyilvánosság előtt azonban a legudvariasabb ember is csak kitérőleg nyilatkozhat, mondjuk, elővesz, mintha végtelenül jutna eszébe, valami régies szólamot. »A Nemzeti csinosodás derék jele, hogy hölgyeink a kötötün kívül a festőecsetet is megforgatják és szabóikat saját kezükkel olajban készített virágbokréttákkal ékesítgetik.« De különben a Magyar Művésznők Egyesületének tagjai kifejezetten a gyengébb nemhez tartozóknak lépnek be az Erzsébet-téri promenádra és így az őszinteséget és a komolyanvevést önként átengedik azoknak a barátnőiknek, akik nem védelmi állásból indulnak el a művészet küzdőterére. Csak Kallivoda Kató agresszív. Kemény, csattogó színeket ken a vászonra, rusnya, nagy alakok tántorognak elő kicsiklő térddel és idétlenkednek a különböző olajszerű ködmönökben és pruszlikokban. Huj, huj és tele pofájával még a nap is röhög rájuk. Azonban a többi hölgy szerénységére való tekintettel ne kellemetlenkedjünk Kallivoda Katának sem, hanem szótlanul és sietve, de illedelmes kézcsoókkal vegyünk búcsút tőle.

(F—y.)

IRODALOM

Pseudo-Erymanthos.

Egyszer volt, sőt most is van egy erdő. Egy szomorú, bubánatos erdő, telve kiszáradt forrással, tarfejű, száraz fákkal, alattomos zsombékkal és ügyes leshelyekkel, ahonnan kényelmesen lehet mérgezett nyíllal lövöldözni. Ez az erdő a magyar tudományosság ligetje, lucus a non lucendo. Ebben az erdőben élt egy vadkan. Agyara rózsaszínű volt ama tudósok hig és vízenyös vérétől, kiknek lágyékába bele-dőfte hatalmas fegyverét. Amerre megfordult, pusztulás járt nyomán. Az erdő vadjai — csupa szárnalmas, félénk állat — reszkettek, ha a bokor megcsörrent és a rettentő zsarnok rájukcsapott. Mert a szörnyeteg nem tudta, mi az irgalom és nemcsak fölebbezés, hanem egyuttal megokolás nélkül is hozott ítéletet. Az egyikről kimondta, hogy tolvaj s annak vége volt. A másikról kimondta, hogy tudatlan s az le volt fejezve. A harmadikról — kaczagatok, ó istenek — kimondta, hogy nem tud írni s a lesujtott keze megmerevedett, hogy soha többé tollat fogni ne tudjon.

A félelmetes vadkan minden tisztséghez és minden tisztelethez eljutott. Hisz agyarával végzett hadjárait mindig is egy-egy tisztség zsákmányulejtése végett indította meg. Bejutott az Akadémiába, Ballagi Aladár jó-voltából, aki mélabusan emlékezett meg mostan való fogatlan napjaiban a szép időkről, amikor még ő is tudott marni. Bejutott az egyetemre, mert a referens urak rettegve gondoltak rá, mikor lesznek ők a sorosak. Nagyön elhizott, meghájasodott és most már nem ismert többé sem istent, sem embert. Erőt vett rajta a caltaromania. Már nem is vadkannak, hanem uristennek érezte magát. Leköpte — Nietzscht; a holt filozófus is fölsóhajthatott haldokló test-vérével, az oroszlanál:

Te naturae dedecus,
Quod ferre cogor, ceste bis videor mori.

Szigoruan rendreutasította Nordaut, aki azóta buskomorságba esett és egyre a magyar filozófus élesen csengő szavát hallja.

De Hornyánszky Gyula csak magyar filozófus volna és nem egyuttal az arkádiai Erymanthos réme, ha utol nem éri a görög *hybris* végzete. Ez a vadkan nem talált Heraklésére. Itt csodának kellett történnie. És a csoda megesett. A vadkan átalakult önnön Heraklésévé és megölte magát. Csufosan, nevetségesen, kicsinyesen, nem heraklési módon.

A termékeny rombolónak ugyanis, aki a pusztá negatívummal, mások durva, kiméletlen, sértő és rosszhiszemű bírálatával a maga kis körében nagysággá lett, szerencsétlen gondolata támadt. A hóhér kiszolgáltatta magát a hóhérnak. Irt egy vaskos könyvet, az elsőt életében.

Képzeltető, mint várták a messiási ígét attól, akinek eddig minden silány, nyomorult, formában hanyag, tartalomban megbízhatatlan volt. De nem képzeltető el, mint siettek imádatára vakon, szertelen buzgalommal a kis ijedt emberké. Tisztes konzervatív folyóiratok, amelyek reszelik aktuális voltukat, ha egy könyvről megjelenése után három évvel már irnak, rohanvást méltatták öles közleményekben Hornyánszky Gyula ur könyvét. S az édes elragadtatásnak mily hangjain, a lehelletszerű pianótól a dühöngő fortisszimóig.

Ez a könyv pedig a legbarbárabb, a legzagvább, a legfölfuvalkodottabb és a legképtelenebb munka mindazok közül, amelyek valaha az Akadémia czimerével ékesen megjelentek. És ez sokat jelent! A görög *felvilágosodás tudománya*, *Hippokrates*, ez a czime a munkának. A czim jelzi már a mű egészének elhibázott voltát. Mert az orvostudományra redukálni azt, amit mi görög felvilágosodásnak nevezünk, s ezzel kirekeszteni belőle a szofistákat, Sokratest és tanítványait, — ez lehet hipotézis (Hornyánszky ur diplomatikus fölfogása halálos ellene minden hipotézisnek), de nem tudomány.

De jó, menjünk bele ebbe a föltevésbe. Hiszen ha jóhiszemű, ha következetes és új szempontokat ígér, nincs miért tiltakoznunk ellene. Csakhogy itt aztán egy kis baj van. Hornyánszky ur művének tengelyévé az orvostudományt teszi, arról pedig a műveltnek nevezett dilettánsnál nem tud többet. Isten óvjon a művelt dilettánstól, aki oly gyermekded, s amellet nagyképű badarságokat beszél orvosi dolgokról, mint ez a tudós félisten. Még mulatságosabb ott, ahol már antropológiáról beszél. Csak az a csodálatos, hogy az Akadémiában nem akadt vállalkozó orvos vagy antropológus, aki megrostálta volna a filozófus merész tételeit.

S amily hibás maga az alapgondolat, épp oly szegényes, néha valósággal inséges a kivitele. *Ami* mond, abban nem lehet megbízni. *Ahogy* mondja, az, nyomoruságos dadogás. Ide kellene írni az egész könyvet, hogy kellőképpen pelengérre állítsuk azt az urat, aki egy Nordau stíljén talált kivetőt. De olvasóinkat nem kívánjuk a nagy tömeggel szomorítani. Talán sikerül őket néhány mutatóvánnyal fölvidítani:

A kiváló szerző a templomban való alvást (amelytől jós álmodt várt a beteg) egyszerűen és röviden *templomalvás*-nak nevezi. Az angol *common sens* az ő eredeti helyesírásában *commun sens*-zé alakul át (mintha okvetlenül angolul kellene beszélnie annak, aki csak görögül tud). És előadó stíljének még legillatosabb virágai az ilyenek:

»Egyik oldalon bizalmatlanság a páciens magatartásával, kicsinylés annak fölfogási képességével szemben, a másik oldalon meg az az egyenes követelmény: a laikust minden tekintetben az orvos munkatársává megtenni.« »Számunkra nem bir elsőrangú fontossággal eldönteni azt, hogy a bélgilisztának említése csakugyan valamely irat későbbi keletkezését bizonyítja-e.«

De a hiperkritikus Hornyánszky itt sem tagadja meg magát. Ahol szerét ejtheti, rug egyet-kettőt embertársain:

a filozófusokon, az orvosokon, külön az orvostanárokon. Csak most, e pozitív munkának szánt könyvében világlik ki meddő és szerencsétlen természete, amely örökös okvetetlenkedésre, mások hibáinak bogarászására fogja szorítani.

De tudomány ez? A szó nemesebb értelmében való tudomány? Egy gyarló hipotézis gombjához hozzávarrni egy akkora kabátot, művészet ez? Az Akadémia könyvkiadó vállalatának az a célja, hogy terjessze és népszerűsítse a tudományt formában is jeles, elolvasásra méltó művekkel. Ezt a tudákosan szakszerű, nehézkes, soha, meg nem emészthető könyvet sózza a megrendelők nyakába? Hisz ettől megvadul az is, akinek kedve támadt, hogy görög filozófiával foglalkozzék. Nem kár azért a három-négy emberért?

És nem kár a szegénységével untalan kérkedő Akadémia pénzéért, amelyet tudatosan dobál ki tudománytalan és mit sem érő dolgokra? Százíves Sermones Dominicales-re, üres és ostoba, nivótlan folyóiratokra, amelyekből a bős unalommal együtt a legsötétebb reakció tátong, aminő Pauer ur Athenaeuma; Hornyánszky-féle hosszadalmas és mesterségesen nyújtogatott fecsegésekre.

Ez a könyv csak egy célra volt jó. Megmutatta szerzője teljes impotenciáját. Az erymanthosi vadkan megölte magát, mielőtt Heraklese támadt volna. És aztán kiderült róla, hogy nem is olyan vadkan. És sohasem játszotta volna ezt a heroikus szerepet, ha körülötte nem félénk mókások és egyéb apró vadak tanyáztak volna.

Sebestyén Károly.

Emberek a kövek közt. (Tormay Cécile regénye.) Az egész regény: kép; képek sorakoztatása és összeforrasztása; talán egy körkép. Tormay Cécile piktori szemmel választotta ki a sok közül azt a témát, amely leginkább talál szindus, erősen

festő egyéniségéhez. A Karsztok kopár költészetét szóltatja meg regényében. A magányt, a hegyeken csavargó vonatot, a színes hegyi őszt és tavaszt és mindazt, a mi pittoresque; az embereket is, amennyiben pittoresque-ek. De ezek az emberek, akik a kövek közt élnek, csak annyira fontosak neki, mint a kövek. Festői fantáziával nézi őket. A tájképhez tartoznak, a sziklákhöz, beléjük vannak növe. Tormay Cécile-t néhány novellájából úgy ismertük, mint a stil diszkrét művészt. Dekorativ-impresszionista foltokkal, olasz színekkel, jellemez, sokszor hanyagul, sokszor azonban megkapóan, az átéltség minden erejével. Vannak ebben a könyvben lapok, amelyek habkönnyűek és mégis mélyek. Tormay Cécile-ben, a színek művészetét látom. Ezüst tintával ír.

KÖZGAZDASÁG.

A Foncière, pesti biztosító intézet április 8-án tartotta meg ez évi rendes közgyűlését. A felolvasott igazgatósági jelentés szerint az 1910. év november 23-án tartott rendkívüli közgyűlésen elhatározott tőkefelemelést az igazgatóság sikerrel végrehajtotta és így az intézet részvénytőkéje 4 millió K-ra rug. A közgyűlés elhatározta, hogy a 410.301 (tavaly 308.120) K tiszta nyereségből összesen 240.000 (210.000) K-t, részvényenként 16 K = 8% osztalékot fizetnek a múlt évi 14 K = 7%-kal szemben. Nyereségjutalékra 35.850 (26.602), leírásokra 34.000 K-t fordítanak, új számlára pedig 60.616 (11.961) K-t visznek át.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Szeplős és pattanásos hölgyek és urak részére kizárólag a Diana-arcczkrém és Diana-szappan bőrápoló- és szépítőszert ajánlható. Ára 75—75 krajczár. Egyedüli készítő: Erényi Béla Diana gyógyszerháza, Budapest, Károly-körut 5.

KALAPOK

eredeti párisi és saját
modellek egyszerű és
diszes kivitelben. ✂

HOLZER

csász. és kir. udvari
és kamarai szállító

DIVATHÁZA

BUDAPEST, IV. KERÜLET
KOSSUTH LAJOS-UTCA 9